

ΣΩΤΗΡΗ Π. ΤΟΥΦΙΑΝ

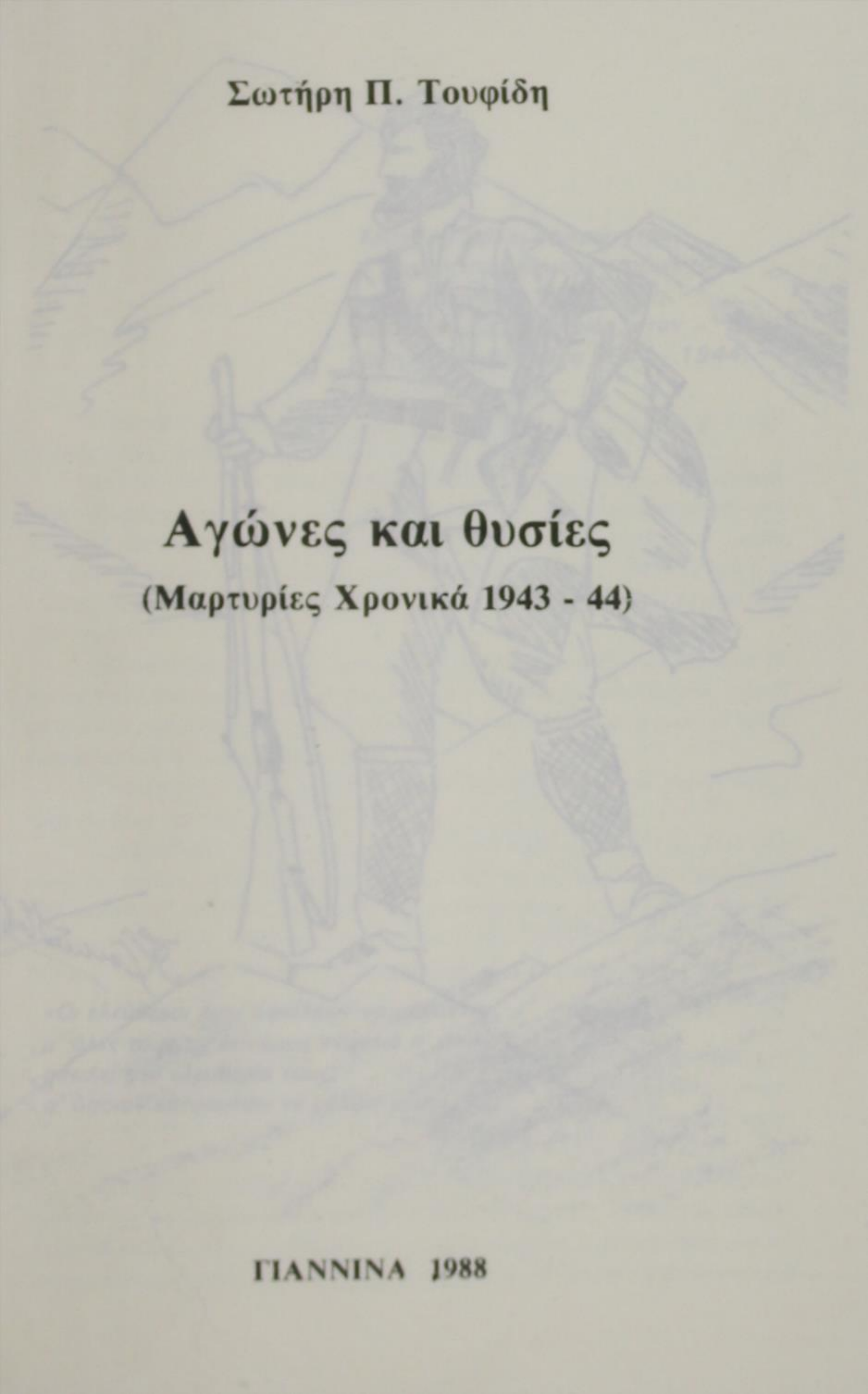
ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΙ ΘΥΣΙΕΣ
(ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΧΡΟΝΙΚΑ 1943 - 44)

- ΒΙΓΛΑ
- ΕΛΕΥΘΕΡΟ
- ΑΓ. ΤΡΙΑΔΑ
- ΚΕΦΑΛΟΒΡΥΣΟ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ 1988

Σωτήρη Π. Τουφίδη

Αγώνες και Θυσίες
(Μαρτυρίες Χρονικά 1943 - 44)

ΓΙΑΝΝΙΝΑ 1988

Konrad

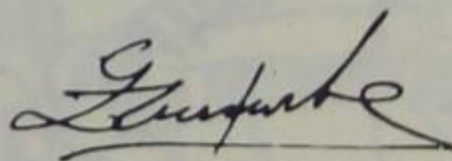

Τούτο το βιβλίο αφιερώνεται
σ' αυτούς που έδωσαν τη ζωή τους
για μια λεύτερη - ανεξάρτητη
και προκομμένη πατρίδα, στον
Αντιστασιακό Αγώνα 1941 - 1944.

«Οι ελεύθεροι λαοί οφείλουν να μάχονται
μ' όλες τους τις δυνάμεις ενάντια σ' όποιον
απειλεί την ελευθερία τους,
σ' όποιον καταπατάει τα εδάφη τους».

Ηρόδοτος

Κάθε αντίτυπο
υπογράφεται,
από το συγγραφέα

Κοπιράιτ:
Παράρτημα της Οργάνωσης
Π.Ε.Α.Ε.Α. Κόνιτσας
Διεύθυνση συγγραφέα:
ΣΩΤΗΡΗΣ ΤΟΥΦΙΔΗΣ
Κόνιτσα 44100
Τηλ. 0655 - 22.464
22.212

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στην τριπλή Ιταλογερμανοβουλγάρικη Κατοχή, ο λαός μας είχε πολλές νίκες, αλλά και μεγάλες θυσίες.

Αντιμετώπιζε, με φτωχό οπλισμό, αλλά με γενναία ψυχή, έναν από τους Ισχυρότερους τότε στρατούς του κόσμου, τον γερμανοφασιστικό, που είχε αιφνιδιάσει όλη την Ευρώπη. Επόμενο ήταν λοιπόν, σ' αυτόν τον άνισο αγώνα, η χώρα μας να έχει εκατόμβες θυσιών. Γιαυτό, «είναι ο τόπος μας όλο νεκρούς σπαρμένος...» όπως λέει και ο Β. Ρώτας στο ποίημά του.

Δεν υπάρχει χωριό που να μην ένιωσε τη θηριωδία των Ούνων. Οι κατακτητές εκδηλώνοντας τα πιο βάρβαρα ένστικτα, πυρπόλησαν σπίτια σε πολλά χωριά κι εξόντωσαν αθώους ανθρώπους βυθίζοντας σ' απόγνωση κι οδύνη τους κατοίκους.

Πολλές manάδες έκλαψαν και στην περιοχή μας για τα παιδιά τους, τους άνδρες και τους αδερφούς τους.

Ο αδούλωτος λαός μάρτωσε και πόνεσε, αλλά δεν κιότεψε. Πείνασε αλλά δε λύγισε. Έπαθε, τα πάνδεινα αλλά στο τέλος βγήκε νικητής με την ακλόνητη ηθική του δύναμη, που αντιπάρθεσε στην τυφλή, σιδερένια κι απάνθρωπη, νέα «τάξη πραγμάτων» των δυο παρανοϊκών αδελφοποιτών του Άξονα Χίτλερ και Μουσολίνι.

Πολλά έχουν γραφτεί για τη ζοφερή εκείνη εποχή και πολλά θα γραφτούν ακόμα.

Μεγάλο χρέος πέφτει σ' όλους όσους επέζησαν από εκείνη τη μάστιγα της ξενικής επιδρομής και την κατοπινή θύελλα του εμφύλιου πολέμου, ν' αφήσουν στη νεώτερη γενιά την ιστορία της Κατοχής «απο πρώτο χέρι».

Θεωρούμε πολύτιμες όλες τις ζωντανές μαρτυρίες, γιατί θ' αποτελέσουν χρήσιμο υλικό στους μελλοντικούς ιστορικούς. Ιερό χρέος και ταπεινή συνεισφορά στην Εθνική μας ιστορία είναι και η προσπάθεια μας να καταγράψουμε εδώ, όσα στοιχεία μπορέσαμε να συγκεντρώσουμε από

την επαρχία της Κόνιτσας και τις κοντινές της περιοχές, Πωγωνίου και Ζαγορίου. Φυσικά, το έργο μας δεν τελειώνει εδώ.

Πολλά ακόμα πρέπει ν' αναζητηθούν και να παραδοθούν διδάγματα στην άγραφη νεώτερή μας ιστορία.

Ας βοηθήσουν, όσοι μπορούν, σ' αυτόν τον πατριωτικό σκοπό...

Σ. Τουφίδης

Κόνιτσα, Ιούλης 1988.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πείνα - ληστεία - προδοσία

Με την εισβολή των Γερμανών στην Ελλάδα τον Απρίλη του 1941 και το Σύμφωνο Τσολάκογλου, που παράδινε τη χώρα στον Άξονα, οι νικημένοι Ιταλοί - ελέω Χίτλερ - έρχονται καταχτητές σε πόλεις και χωριά.

Η μαύρη σκιά της Κατοχής πέφτει βαριά στη χώρα μας και στις παραμεθόριες περιοχές της Ηπείρου οι συνθήκες ζωής του λαού γίνονται φοβερά δύσκολες.

Το χειμώνα του 1941 η πείνα θερίζει τους ανθρώπους· αιτία είναι η διαρπαγή, από τους καταχτητές, της σοδειάς και των αποθεμάτων της χώρας. Στην περιοχή μας η κατάσταση είναι απελπιστική και για έναν ακόμα λόγο· γιατί όλα τα παραμεθόρια χωριά είχαν λεηλατηθεί από την προηγούμενη ιταλική εισβολή του 1940.

Στις πόλεις οι άνθρωποι πεθαίνουν κατά δεκάδες και εκατοντάδες από την έλλειψη τροφίμων, θέρμανσης και ρουχισμού. Πολλοί ήταν εκείνοι που επέστρεφαν στα χωριά τους με την ελπίδα να βρουν κάποιες καλύτερες συνθήκες ζωής.

Στα καμποχώρια το καλαμπόκι (μπομποτά) έσωσε πολύ κόσμο τότε.

Καραβάνια ολόκληρα ταξίδευαν, αντιμετωπίζοντας ένα σωρό κινδύνους, προς την ψωμομάνα Μακεδονία κι απ' εκεί στη Θεσπρωτία ή στο μεγάλο κάμπο της Μουζακιάς (στην Αλβανία), για ν' αγοράσουν ή ν' ανταλλάξουν σιτάρι, αλάτι, λάδι κ.α.

Είναι αδύνατο να φανταστούν οι σημερινοί νέοι, που έχουν και «του πουλιού το γάλα», την κατάσταση της εποχής εκείνης.

Ο κόσμος έτρωγε ψωμί από γκόρτσα, κριθάρι, βρώμη, ρόβι, παλιουρόσπορο, βελάνια και ό,τι χόρτο ή καρπό μπορούσε να του ξεγελάσει την πείνα.

Αυτή την κατάσταση εκμεταλλεύτηκαν μερικοί ασυνείδητοι, φυ-

γόπονοι και καλοπερασάκηδες και απομυζούσαν το αίμα του λαού με τη μαύρη αγορά.

Τιμαλφή, ραπτομηχανές, ρούχα και ό,τι άλλο φανταστεί κανείς, ανταλλάσσονταν (αντί πινακίου φακής) με λίγες οκάδες καλαμπόκι.

Σ' αυτά τα δεινά που βρήκαν το δυστυχή λαό, προστέθηκαν κι άλλα χειρότερα από ντόπια ελέεινά στοιχεία που επιδίδονταν στη ληστεία.

Χωρικοί αρματωμένοι με γκράδες και άλλα όπλα, ενέδρευαν στα περάσματα των δρόμων και αρπαζαν το σιτάρι, το λάδι και ό,τι άλλο μεταφέρονταν στα χωριά. Μερικές φορές σκότωναν και τους αγωγιάτες¹.

Στις περισσότερες περιπτώσεις οι ληστές δρούσαν με την αντοχή ή και τη συνεργασία των Ιταλών.

Τα ζώα κλέβονταν από τη βοσκή ή τη στάνη αλλά και μές απ' το κελάρι των σπιτιών ακόμα.

Τέλος, φοβερή μάστιγα στα χωριά είχαν γίνει τα ιταλικά αποσπάσματα των Καραμπινιέρων, που γυρόφερναν αναζητώντας κρυμμένα όπλα και μ' αυτό το πρόσχημα επιδίδονταν, εκτός του άγριου ξυλοδαρμού και στο «πλιάτσικο» των κατοίκων, σε βιασμούς κ.λ.π.

Είν' αλήθεια ότι στα χωριά υπήρχαν αρκετά κρυμμένα όπλα. Άλλα είχαν μείνει σκόρπια δω κι εκεί από τις μάχες του 40 και την υποχώρηση των Ιταλών και άλλα έφεραν μαζί τους πολλοί στρατιώτες όταν γύρισαν στα σπίτια τους, από την Αλβανία.

Ο λαός διαισθάνονταν πως γρήγορα θα του χρειαζόνταν αυτός ο οπλισμός, γι αυτό τον έκρυβε με πείσμα.

Ο εχθρός γνώριζε το κρύψιμο των όπλων και έκανε το παν να τα μαζέψει· σ' αυτό είχε βοηθούς και τους ντόπιους προδότες που τον κατατόπιζαν, όσο μπορούσαν, με υπερβάλοντα ζήλο, πολλές φορές.

Συλλήψεις ξυλοδαρμοί και σκοτωμοί ήταν καθημερινά γεγονότα στα χωριά της περιοχής μας.

Σημείωση 1. Ένα χαρακτηριστικό περιστατικό είναι το παρακάτω:

Δύο πρώτα ξαδέρφια από το Μεσοβούνι Ζαγορίου, ο Νίκος και Πασχάλης Κωστόπουλος μαζί με τέσσερις Κερασοβίτες (από την Αγ. Παρασκευή Κόνιτσας) ληστεύτηκαν και σκοτώθηκαν από Τσάμηδες στην περιοχή Μαζαρακιάς Ηγουμενίτσας. Εξαφάνισαν ακόμα και τα πτώματα οι απαίσιοι ληστές. Οι Κερασοβίτες ήταν: Ο Αλκιβιάδης Ε. Κοτούλας, ο Σπύρος Γ. Γκουγκέτας, ο Ιωαν. Χ. Γκουγκέτας, ο Αποστ. Ν. Κότινας. Αργότερα σκότωσαν και τους Αποστόλη και Κώστα Κεράτση από το ίδιο χωριό.

Είναι πασίγνωστος ο αρχιτρομοκράτης και βασανιστής Τζούλιο, Ανθ/στής της Καραμπινιερίας στην Κόνιτσα.

Παρά τις φοβερές πιέσεις του εχθρού, πενιχρή ήταν η συγκομιδή των ιταλικών αποσπασμάτων. Οι χωρικοί πατριώτες κράτησαν αρκετά όπλα, με τα οποία εφοδίασαν τις πρώτες αντάρτικες ομάδες, όταν σε λίγο ακούστηκε το εγερτήριο σάλπισμα του Ε.Α.Μ. για τη δημιουργία του Αντάρτικου.

Για να κατανοήσουν καλύτερα οι νεώτεροι τα παραπάνω και να εισχωρήσουν βαθύτερα στο πνεύμα της εποχής εκείνης, παραθέτουμε απόσπασμα από αφήγηση του Κερασοβίτη Σπ. Γαλάνη, μιας ζωντανής μαρτυρίας εκείνων των δύσκολων καιρών:

«Περίοδος 1942. Κατοχή, σκλαβιά, πείνα, δυστυχία, τρομοκρατία, κλεψιές δολοφονίες για ένα κομμάτι ψωμί. Ο θάνατός σου, η ζωή μου. Πάλη για τη ζωή με χίλιους δυο κινδύνους, που το χωριό μας πλήρωσε με πολλά θύματα, από Ιταλούς και Γερμανούς.

Παρασκευή μετά το Πάσχα· Απρίλης μήνας. Ξεκινήσαμε δυο, με τα ζώα μισοφορτωμένα λάδι, να πάμε να τ' αλλάξουμε με καλαμπόκι στη Μακεδονία. Προορισμός μας: το βράδυ να κοιμηθούμε στο Χάνι του Ντέτσιου. Περνώντας απ' τη Ζιούζιουλη το απόγευμα είδαμε του ζιουζιουλιώτες να χορεύουν στην πλατεία τραγουδώντας τη φτώχεια τους και διατηρώντας τα έθιμα...

Κατεβήκαμε στο χάνι και κοιμηθήκαμε εκεί, όπου βρήκαμε κι άλλους, χωριανούς που γύριζαν, άλλοι φορτωμένοι κι άλλοι με ζώα. Το πρωί ξεκινήσαμε, ο καθένας το δρόμο του. Περάσαμε το «Λυκοκρέμασμα» το λάκο της Φάσας και πήραμε τον ανήφορο για το χωριό Δασύλλιο. Όποιος πέρασε, θα θυμάται τα σταφάνια - βράχια που είχε εκεί, απόκρημνα.

Ξαφνικά ακούμε χλαλοή από ζώα με κυπριά, φωνές ακαταλαβίστικες και απότομα ξεπροβάλλει από το πέτρινο στεφάνι κι ερχόμαστε φάτσα με το απόσπασμα περισυλλογής όπλων του φασίστα τρομοκράτη Ιταλού Τζούλιο· πρώτος αυτός στη φάλαγγα.

Ήταν πολύ αργά να γλιτώσουμε από τα νύχια του.

- Στόπ. Μας λέει και με το διερμηνέα του, μας ρωτάει από πού είμαστε και που 'ναι τ' όπλο μου.

- Δεν έχω, του λέω. Λύσσαξε.

Μου κόβει ένα χαστούκι τέτοιο που άστραψαν τα μάτια μου κι έβγαλαν σπίθες. Τ' αυτιά μου βούιξαν έτσι, που νόμισα ότι έσπασαν τα τύμπανα.

- Κατάλογο - μου λέει - ποιούς ξέρεις που έχουν όπλα.

- Προς θεού - λέω στο διερμηνέα - μην παίρνεις τα παιδιά μου στο λαιμό σου, μπορεί να 'χεις και συ και τα πονάς. Δεν ξέρω κανέναν, κοιτάω τη φτώχεια μου, την οικογένεια μου και τίποτ' άλλο.

Βλέπω το φασίστα να κάνει ένα βήμα πίσω, πήρε την ανάλογη απόσταση και μου δίνει τρεις βουρδουλιές στο πρόσωπο με το βοϊδόνευρο, με κόμπο στην άκρη.

Από το χτύπημα φύτρωσαν τρία καρούμπαλα σαν καρύδια γύρω γύρω στα μάτια. Ευτυχώς που ο κόμπος δεν μπήκε σε κανένα μάτι και στο πρόσωπό μου χαρακώθηκαν τρεις λουρίδες πυρωμένο σίδηρο. Ζαλίστηκα, ταλαντεύτηκα να πέσω, αλλά με κράτησε ο διερμηνέας.

- Αμάν βρε παιδιά, θα σας σκοτώσει· προχτές σκότωσε στη Νεροσλάβιτσα τρεις, μαρτυρείστε έστω και τα κυνηγητικά.

Εσύ ρε δεν ξέρεις; Αποτάνθηκε στον άλλον που έτρεμε σύγκορμος παραπέρα.

Με τα μάτια θολά είδα ν' αλλάζει το βούρδαλα στ' αριστερό χέρι και στο δεξί πήρε το πιστόλι.

- Μεταβολή μου λέει.

Έκανα μεταβολή γυρίζοντας τις πλάτες κι ακριβώς εκείνη τη στιγμή μπήκε ανάμεσα μας ο διερμηνέας κι αποτάνθηκε ξανά στον άλλον ψιθυρίζοντας κάτι με το μανιασμένο κτήνος.

Ίσως συνειδητοποίησε κάτι μέσα του όταν του θύμισα τα παιδιά του και μεσολάβησε, δεν ξέρω πως έγινε αυτό το θαύμα.

Γλίτωση. Θυμάμαι σαν να τον βλέπω τώρα, με το πιστόλι επισκοπόν, και μυρμηγιάζει το κορμί μου. Καθώς περνούσαν τα ζώα από μπροστά μας, κάποιο που έτρεχε να προσπεράσει φορτωμένο με πολυβόλα, σκάλωσε στο άλλο ζώο που ήταν φορτωμένο με όπλα ανακατεύτηκαν όλα μαζί - άνθρωποι και ζώα - Ιταλοί κι Έλληνες, γύρισε ένα σαμάρι, κάτι κυλίστηκε στο γκρεμό, μουλάρι - άλογο, δεν ξέρω κι άρχισαν να φωνάζουν και να βρίζουν.

Ήταν στενό το μονοπάτι, μεσολάβησε ο συνωστισμός τσακίστηκαν και έφυγαν· έτσι γλιτώσαμε...»

ΤΟ '21 ΞΑΝΑ ΖΕΙ Ίδρυση του Ε.Α.Μ

Όπως αναφέραμε πιο πάνω, οι κατοχικές συνθήκες πείνα, κλεψιά, ληστεία, ξυλοδαρμοί, βιασμοί κ.λ.π. από τους Ιταλούς, δημιούργησαν στην περιοχή μας μια κατάσταση δραματική για το λαό.

Η ηθική κατάπτωση των ανθρώπων, από μέρα σε μέρα, μεγαλωνε και η ζωή, έχανε την αξία της. Κανένας δεν ήταν σίγουρος για το ξημέρωμα της άλλης μέρας. Παντού επικρατούσε ο φόβος, η ανασφάλεια και η απόγνωση.

Σε τέτοιες περιπτώσεις οι λαοί επιζητούν τη λύτρωσή τους, περιμένοντας κάποιο Μεσία. Στη χώρα μας, ως Μεσίας εμφανίστηκε το Ε.Α.Μ (Εθνικό - Απελευθερωτικό Μέτωπο), που έγινε πόλος έλξης της πλειοψηφίας του λαού.

Βγαλμένα απ' του λαού τα σπλάχνα, αυτά τα τρία, γράμματα, έμελλε να γίνουν ο ελπιδοφόρος φάρος και το καύχημα της ρωμιοσύνης.

Από την πρώτη στιγμή η οργάνωση του Ε.Α.Μ. αγκάλιασε σχεδόν όλο το λαό, θέριεψε κι απλώθηκε παντού μ' όλα τα παρακλάδια του (Ε.Λ.Α.Σ, Ε.Α, Ε.Τ.Α, Ε.Π.Ο.Ν. κ.α)²

Όπως είναι γνωστό το Ε.Α.Μ. ιδρύθηκε με πρωτοβουλία του Κ.Κ.Ε και τεσσάρων άλλων μικρών κομμάτων των Ε.Λ.Δ., Σ.Κ.Ε. Α.Κ.Ε, Σ.Ε.Κ, στις 27-9-1941.

Και στην περιοχή μας, πρώην εξόριστοι και φυλακισμένοι της μεταξικής διακτατορίας, με άλλους παράνομους ομοϊδεάτες τους, που δρούσαν σποραδικά κάτω από την τρομοκρατία του Μανιαδάκη, ξεχύθηκαν στην Κατοχή σε πόλεις και χωριά δημιουργώντας τις πρώτες οργανώσεις, οι οποίες σε λίγο χρόνο γιγαντώθηκαν κι έγιναν χιονοστιβάδα ακατανίκητη.

Σημείωση 2, Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία 1.520.000 Έλληνες και Ελληνίδες οργανώθηκαν στο ΕΑΜ. 640.000 νέοι και νέες, στην ΕΠΟΝ. 133.000 στον μόνιμο και εφεδρικό ΕΛΑΣ. Στις περιοχές που αναφερόμαστε δρούσαν οι σεμικές οργανώσεις. Η οργάνωση του Ζέρβα εμφανίστηκε αργότερα αλλά δεν κατόρθωσε να επηρεάσει πολύ κόσμο. Η συντριπτική πλειοψηφία του λαού ακολουθούσε το Ε.Α.Μ.

Κάθε χωριό είχε την οργάνωσή του, τον υπεύθυνο, τους εφεδροελασίτες, την Ε.Π.Ο.Ν, το λαϊκό δικαστήριο κ.α.

Όλοι πρόσφεραν πρόθυμα στον αγώνα, από τους γέρους μέχρι του νεώτερους και τα μικρά παιδιά (Αετόπουλα).

Στην ύπαιθρο, που λίγο πριν η κατάσταση ήταν απελπιστική, τώρα άρχισε να πνέει καινούριος άνεμος.

Οι λέξεις, αποκέντρωση - αυτοδιοίκηση - λαϊκή εξουσία, για πρώτη φορά στα χρονικά του ελληνικού Κράτους ταυτίστηκαν με το νόημά τους. Σε κάθε χωριό το Λαϊκό Συμβούλιο έπαιρνε αποφάσεις για όλα τα ζητήματα που αφορούσαν την Κοινότητα με τρόπο που ανταποκρίνονταν στη λογική και δίκαιη επίλυσή τους.

Σιγά σιγά ξεφύτρωσαν και οι πρώτες ένοπλες ανταρτοομάδες του Ε.Λ.Α.Σ. στις τρεις γειτονικές επαρχίες Πωγωνίου, Ζαγορίου και Κόνιτσας, που σαν πρώτο τους καθήκον έβαλαν την εμπέδωση της τάξης και ασφάλειας στην ύπαιθρο και αμέσως μετά, το ξεκαθάρισμα των λογαριασμών με τους κατακτητές.

Με τα πρώτα αποφασιστικά, χτυπήματα η ύπαιθρος καθαρίστηκε από τους κάθε λογής ζωοκλέφτες, ληστές και προδότες.

Ο λαός ανάσανε και το ηθικό του αναφτερώθηκε. Οι εχθροί συμμαζεύτηκαν στα κέντρα γιατί δεν ένιωθαν πουθενά σίγουροι πια και μόνο για εκκαθαριστικές επιχειρήσεις και πλιάτσικο έβγαιναν κατά διαστήματα και ξανακλείνονταν στις βάσεις τους.

Σιγά σιγά άρχισε να δημιουργείται η Ελεύθερη Ελλάδα, που εκτείνονταν από τα ορεινά μέχρι τα πρόθυρα των αστικών Κέντρων· αλλά και μέσα στις πόλεις ο λαός αγωνίζονταν, κάτω από τη σκιά του κατακτητή, συντροφικά μες απ' τις οργανώσεις του Ε.Α.Μ.

Είναι δύσκολο να νιώσει η σημερινή γενιά την κοσμογονία που ξεπήδησε μες απ' το χάος της ζοφερής σκλαβιάς.

Κορυφαίοι ηθοποιοί, ποιητές, ζωγράφοι, εκατοντάδες άνθρωποι του πνεύματος (Ρώτας, Κοτζιούλας κ.λ.π.) ανέβηκαν στα βουνά και βοήθησαν σε μια πρωτόφαντη πολιτιστική ανέλιξη του λαού της υπαίθρου. Και στο μικρότερο χωριό οι νέοι (παιδιά αγροτών και κτηνοτρόφων, με λειψές γραμματικές γνώσεις τα περισσότερα), σκάρωναν θεατρικούς ερασιτεχνικούς θιάσους και έπαιζαν διάφορα πατριωτικά ή κοινωνικά έργα.

Οι αναμνήσεις της ανεπανάληπτης εκείνης εποχής παραμένουν άσβηστες ακόμα, στις μνήμες όλων των ανθρώπων που έζησαν το μεγαλείο εκείνων των καιρών.

Ακόμα και ο παμπόνηρος Κρις Γουντχάουζ, ο εκφραστής, τότε, της αγγλικής πολιτικής στην Ελλάδα, αυτός ο «τρικλοπόδης» της αντιστασιακής ενότητας, δεν μπόρεσε να παραβλέψει εκείνη την πρωτόγνωρη κατάσταση, που διαπίστωσε στην ύπαιθρο και στο βιβλίο του «ΤΟ ΜΗΛΟΝ ΤΗΣ ΕΡΙΔΟΣ», αναφέρει: «... μόνο το Κ.Κ.Ε. ενήργησε από την αρχή της Κατοχής τολμηρά και στάθηκε ο εκγέφαλος και η ραχοκοκαλιά της Εθν. Αντίστασης· μόνο το Ε.Α.Μ. μπορούσε να οργανώσει και καθοδηγήσει το παλλαϊκό απελευθερωτικό κίνημα».

«...είχε δημιουργήσει πράγματα που δεν είχε γνωρίσει ποτέ άλλοτε η Ελλάδα. Οι επικοινωνίες στις ορεινές περιοχές με τον ασύρματο, με αγγελιοφόρους, με τηλέφωνα, ποτέ δεν ήταν τόσο άρτιες είτε πριν είτε μετά. Ακόμα και αυτοκινητόδρομοι είχαν βελτιωθεί και χρησιμοποιούνταν απ' το Ε.Μ.Α - Ε.Λ.Α.Σ.

Οι τηλεπικοινωνίες τους, που περιλάμβαναν ασυρμάτους, εκτείνονταν ως την Κρήτη και ως τη Σάμο, όπου δρούσαν κιόλας αντάρτες. Τα δώρα του τεχνικού και πνευματικού πολιτισμού είχαν βρεί το δρόμο τους προς τα βουνά για πρώτη φορά. Σχολεία, αυτοδιοίκηση, δικαστήρια, δημόσιες υπηρεσίες, που είχαν κλείσει με τον πόλεμο, λειτουργούσαν και πάλι. Θέατρα, εργοστάσια, τοπικά κοινοβούλια, λειτουργούσαν για πρώτη φορά.

Οργανώθηκε κοινοτική ζωή, στη θέση της πατροπαράδοτης ατομιστικής ζωής του Έλληνα αγρότη...»

ΥΜΝΟΣ ΤΗΣ Ε.Π.Ο.Ν.

*Με τη χρυσή της νιότης πανοπλία
το θάρρος, την ορμή, τη λεβεντιά
πετάμε στον αγώνα, στη θυσία,
για την Ελλάδα, για τη λευτεριά.*

*Καμάρωτά, χαρούμενα τα νιάτα,
σαν σε χορό βαδίζουν πάντα εμπρός
φλόγα ζωή και θέληση γιομάτα
κι είναι το πέρασμα τους όλο φως.*

*Τα νιάτα είμαστε μεις, της γης ελπίδα,
αλλοί του π' αντικρύ μας θα σταθεί,
μελίτσι από την κάθε μια πατρίδα,
κινάμε να λυτρώσουμε τη γη.*

*Για μια ζωή ελεύτερη κι ωραία,
απλώνουμε της νιότης τα φτερά,
μια πλάση ονειρευτή, μια πλάση νέα
τα μπράτσα μας, να χτίσουν, τα γερά.*

*Στο φράχτη της σκλαβιάς το περασμά μας
μια καταλύτρα θάν' νεροποντή,
το δίκιο, η λευτεριά, για σύνθημά μας
ποιός θα μας αντικόψει την ορμή;*

*Των ταπεινών τον πόνο και τη θλίψη
του σκλάβου τη βαθειά την οίμωγή,
από τη γη μας θέλουμε να λείψει
για να γενεί χιλιόμορφη η ζωή.*

Η Ε.Π.Ο.Ν

Η δράση της Ε.Π.Ο.Ν ήταν πολύπλευρη Βοηθός των μεγάλων στις ανάγκες του χωριού, αλλά και πολύτιμος συνεργάτης του ένοπλου τμήματος της περιοχής σε κάθε περίπτωση.

Χιλιάδες ήταν οι νέοι της ΕΠΟΝ που αποτέλεσαν παραδείγματα ανδρείας και ηρωισμού.

Εκεί όμως που η Ε.Π.Ο.Ν πρόσφερε ανεκτίμητες υπηρεσίες στο λαό, ήταν τα πολιτιστικά. Οι πρωτόφαντες πολιτιστικές διεργασίες, που πραγματοποιήθηκαν στα χρόνια της Κατοχής, ανέβασαν την κουλτούρα σε ύψη άγνωστα μέχρι τότε.

Οι νέοι και οι νέες με ακατάβλητη θέληση και θαυμαστό ήθος, δούλεψαν τόσο στις πόλεις, κάτω από τη «μύτη» του κατακτητή, όσο και στα χωριά της ελεύθερης ή μισοελεύθερης Ελλάδας και άνοιξαν μια καινούρια εποχή για τον τόπο μας.

Σ' αυτούς τους αγώνες, για το ψωμί, τη λευτεριά και την κουλτούρα, οι νέοι ξεπέρασαν τον εαυτό τους και δημιούργησαν έναν καινούριο άνθρωπο, που έβλεπε μπροστά του τα πανανθρώπινα οράματα-

της δουλειάς, της ειρήνης, της μόρφωσης και της αδερφοσύνης. Δυστυχώς αυτή η χρυσή γενιά, που θα σήκωνε πολύ ψηλά «τον ήλιο» στην Ελλάδα, έμελλε να χαθεί προς μεγάλη ζημία της πολύπαθης χώρας μας.

Ο ξένος παράγοντας με τα τάνκς του Σκόμπυ και τους ντόπιους υποτακτικούς του, έκοψε σαν παγερός χειμώνας την ελπιδοφόρα άνοιξη της Κατοχικής γενιάς.

Ένα μέρος από τους μπροστάρηδες νέους χάθηκε στον αγώνα του με τον κατακτητή, τις στερήσεις, κακουχίες, εκτελέσεις κ.α.

Άλλο ένα μέρος χάθηκε στον εμφύλιο, μέσα στις φυλακές, στα ξερονήσια και στις εκτελέσεις και χιλιάδες άλλοι έβαψαν με το αδικοχυμένο αίμα τους - τ' αδερφικό - τα βουνά και τα λαγκάδια της πατρικής γης. Χιλιάδες και χιλιάδες αναγκάστηκαν να εκπατριστούν είτε ως πολιτικοί πρόσφυγες είτε ως μετανάστες.

Έτσι, τα οράματα και τα ιδανικά αυτής της ελπιδοφόρας γενιάς έμειναν ανεκπλήρωτα· όμως, ο σπόρος που φύτεψε τότε και δεν πρόλαβε να βλαστήσει, θα βρει στο μέλλον τις κατάλληλες συνθήκες να βγάλει κλωνάρια, να φουντώσει. Και στο δροσερό ίσκιο του θαλερού δέντρου της ρωμιοσύνης θα ξαποστάσουν όλες οι επόμενες γενιές της πατρίδας μας, απολαμβάνοντας τους κόπους και τους αγώνες εκείνων που πρόωρα χάθηκαν με την πίκρα στα χαμογελαστά τους χείλη...

Αναμνήσεις από τη θεατρική δράση της ΕΠΟΝ

Στο χωριό μου- Καστάνιανη Κόνιτσας- που ήταν ένα από τα πιο ζωντανά χωριά στην Ελεύθερη Ελλάδα, είχε δημιουργηθεί οργάνωση της ΕΠΟΝ, η οποία μεταξύ των άλλων δραστηριοτήτων είχε φτιάξει και θεατρικό τμήμα που αποτελούνταν από τους παρακάτω: Αναγνωστόπουλου Αλεξ. Γκόσιο Κων. Γκόσιο Χριστοφ. Δάρλα Γεωργ. Καλογήρου Χαρίλ. Καραλή Γεώργ. Κοντοδήμο Δημ., Παπαδήμα Αλέκο, Παπαδήμα Βασ. Παπαχρήστου Γιαν., Τζήμα Βασ. Χατζή Ρίζο.

Εμείς, αυτοδίδακτοι ηθοποιοί δίναμε διάφορες παραστάσεις με πατριωτικό περιεχόμενο.

Ήμασταν όλοι αγόρια και τους γυναικείους ρόλους τους παίζαμε εμείς οι ίδιοι· τα κορίτσια δεν ξανόιγονταν ακόμα λόγω των παλιών ηθών.

Θυμάμαι καίποτε, που παίζαμε το έργο «Μάρτυρες και εκδικηταί». Είχε τόσο μεγάλη επιτυχία, που το ξαναπαίξαμε και στ' άλλα κοντινά χωριά, καθώς και στο Επταχώρι όπου μας έστειλε ο Γιωργούλας..

Πήγαμε σ' αυτό το μεγάλο χωριό, αλλά στην αρχή μας φάνηκε πως μας έβλεπαν με δυσπιστία. Όσο να 'ναι, με το φτωχικό μας ντύσιμο και τα σταντάλια που φορούσαμε, τι εντύπωση να κάναμε για θεατρίνοι.

Παρόλ' αυτά παίζαμε στο σχολείο του χωριού και μας καταχειροκροτούσαν. Μετά την παράσταση μας φίλεψαν θρεψίνη και άλλα φαγώσιμα.

Ξαναπαίξαμε άλλες δυο φορές και ύστερα μας έστειλαν για τον Πεντάλοφο, όπου ήταν η έδρα της 9ης Μεραχίας του Ε.Λ.Α.Σ. Ευχαριστημένες οι εαμικές αρχές, μας υποσχέθηκαν πως εκεί θα μας έδωσαν και από ένα ζευγάρι παπούτσια (άρβυλα).

Όταν φτάσαμε στο χωριό, είδαμε μια ταμπέλα, που έγραφε ότι θα παιχθεί το έργο «Μάρτυρες κι εκδικηταί». Καμάρι εμείς, που θα παίζαμε σε τόσο πολύ κόσμο, άσε που ο νούς μας γυρόφερνε όλο στα πολυπόθητα άρβυλα που θα παίρναμε.

Μόλις τακτοποιηθήκαμε, από τον υπεύθυνο της Ε.Π.Ο.Ν. του χωριού, σε σπίτι, μάθαμε ότι πιο κάτω, στο χωριό Βυθό, επαγγελματίες θεατρίνοι έπαιζαν το ίδιο έργο.

Τότε τα χρειαστήκαμε. Ε, είπαμε, άμα παίζουν αυτοί, που να βγούμε εμείς μπροστά τους, πάνε τ' άρβυλα τα χάσαμε.

Μας έτρωγε η περιέργεια να δούμε τι παίξιμο έκαναν οι άλλοι. Παίρνουμε, λοιπόν, την κατηφόρα και σε λίγα λεπτά βρεθήκαμε μερικοί από μας στο σχολείο του Βυθού, όπου δινόταν η παράσταση.

Τρυπώσαμε ανάμεσα στον κόσμο και παρακολουθήσαμε με προσοχή το έργο. Διαπιστώσαμε αμέσως απ' την αρχή, ότι το έργο παρά τον τίτλο του δικού μας, είχε διασκευαστεί για την εποχή της Κατοχής και δεν αναφέρονταν στο 1821, όπως νομίζαμε. Έφυγε ένα βάρος από την καρδιά μας. Γυρίσαμε χαρούμενοι στους δικούς μας και τους εκθέσαμε, το και το, τα πράγματα.

Παίξαμε με όρεξη και ξαναπαίξαμε ενώπιον όλων των αρχών και πλήθους κόσμου. Μας χειροκρότησαν, μας έκαναν τραπέζι, τραγουδή-

σαμε και νιώσαμε πολύ μεγάλη χαρά, Αξέχαστα θα μας μείνουν αυτά τα μεγαλεία.

Αλλά η περιοδεία μας δεν τέλειωσε εκεί. Αφού πήραμε το «έπαθλο» ένα ζευγάρι καινούρια παπούτσια ο καθένας, προθυμότατα πήγαμε κατόπιν και δώσαμε παράσταση σ' ένα άλλο Μακεδονικό χωριό, τον Αυγερινό, με την ίδια επιτυχία. Ευχαριστημένοι και ενθουσιασμένοι γυρίσαμε από 'κει στο χωριό μας τραγουδώντας επονίτικα τραγούδια και με τ' άρβυλα περασμένα στο λαιμό. Ήταν διπλή για μας η χαρά και καμαρώναμε γι αυτό.

Από τη μια το παίξιμο σε τόσα χωριά και από την άλλη τα καινούργια μας παπούτσια, που ήταν μεγάλο δώρο την εποχή εκείνη ...
Γ.Π.

Σατανική σπείρα προδοτών.

Σε χωριό κοντά στην Κόνιτσα, συνεργάτης των ιταλικών αρχών κατοχής με τη βοήθεια και μερικών ακόμα δικών του, δημιούργησε σατανική σπείρα που εκμεταλλεύονταν με ασυνειδησία τους συγχωριανούς του.

Είχε κρυμμένα αρκετά όπλα και επινόησε τρόπο εμπορικό για να τα οικονομήσει.

Όταν έφταναν στο χωριό του τα περιοδεύοντα αποσπάσματα περισυλλογής όπλων, αυτός υπόδειχνε στους караμπινιέρους, εκτός από ορισμένους που είχαν κάποιο κρυμμένο τουφέκι και άλλους που δεν είχαν.

Έδινε μάλιστα στους Ιταλούς και τους αριθμούς των τουφεκιών.

Καλούνταν οι χωριανοί να παραδώσουν ό,τι είχαν. Ορισμένοι απ' αυτούς που είχαν, τα παρέδιδαν ύστερα από ξυλοδαρμό, εκείνοι όμως που δεν είχαν δέρνονταν άδικα και είχαν και τον κίνδυνο να τους φυλακίσουν, αφού στον κατάλογο των Ιταλών φέρονταν ως κάτοχοι όπλων και μάλιστα με τον αριθμό του όπλου.

Όσο οι πατριώτες πρόβαλλαν άρνηση, τόσο ξυλοδέρνονταν από τους Ιταλούς και όταν η κατάσταση έφτανε σε κρίσιμο σημείο, τότε εμφανίζονταν - σαν απομηχανής θεός - ο προδότης που πλησίαζε τον ξυλοδαρμένο συγχωριναό του με την πρόθεση, δήθεν, να τον βοηθήσει. Του πρότεινε εμπιστευτικά να ομολογήσει την κατοχή του όπλου και αυτός θα του έδινε όπλο με τον αριθμό που είχαν στον κατάλογο.

Ο ξυλοδαρμένος, που ήταν σε κακά χάλια κι έβλεπε «το χάρο με τα μάτια του», αφού δεν είχε άλλη λύση, συμφωνούσε με τον προδότη να του δώσει ένα χρηματικό ποσό σε λίρες ή χαρτονομίσματα, ένα ζώο, καλαμπόκι ή οτιδήποτε άλλο πράγμα αξίας και στέλνονταν στο σημείο που είχε κρυμμένο το όπλο με τον χαρακτηριστικό αριθμό, ο προδότης.

Με την παράδοση του όπλου ο ξυλοδαρμένος αφήνονταν ελεύθερος και ο προδότης μεγάλωνε το πουγκί του και γέμιζε τ' αμπάρια του όλο και περισσότερο.

Το ίδιο επαναλαμβάνονταν με άλλο θύμα και ο ασυνείδητος αυτός κομπιναδόρος καλοπερνούσε βυθίζοντας, τους ταλαίπωρους συγχωριανούς του, σε μεγαλύτερη δυστυχία.

Όλα τα πράγματα, όμως, σ' αυτόν τον κόσμο έχουν κι ένα τέλος. Αφού έγινε αρκετή ζημιά στο χωριό και αναστατώθηκαν ακόμα και οι κάτοικοι των γύρω χωριών, γιατί ο προδότης είχε σκοπό να επεκτείνει την επιχείρηση και παραπέρα, κάποιοι ξύπνιοι χωριανοί μελέτησαν το θέμα, διασταύρωσαν τις πληροφορίες και κατέληξαν στο σίγουρο συμπέρασμα, ότι το κακό δε γίνονταν από τους Ιταλούς, αλλά από τον προδότη. Χωρίς αργοπορία, στήθηκε η παγίδα από την εαμική οργάνωση. Μόλις έπιασαν για ανάκριση κάποιον, που ήταν γνώστης της παγίδας, εκείνος στη συναλλαγή που έκανε με τον προδότη του 'δωσε χαρτονομίσματα με επισημασμένους τους αριθμούς τους. Ύστερα αποκάλυψαν αμέσως τη σκευωρία στην караμπινιερία που έκανε έρευνα στον προδότη και βρήκε πάνω του τα αριθμημένα χαρτονομίσματα. Μετά απ' αυτό ο προδότης συνελήφθη από τους Ιταλούς και στάλθηκε στο στρατόπεδο Μεσολογγίου απ' όπου γύρισε σε λίγους μήνες στο χωριό του. Εκεί τιμωρήθηκε από την ομάδα του Αννίβα με θάνατο λίγο αργότερα...

Η μάχη στη «Βίγλα» Γεροπλατάνου 15-4-43

Στις 15-4-88 έκλεισαν σαρανταπέντε χρόνια από την ημέρα που έγινε η αποτυχημένη μάχη στο 44^ο - 45 χιλιόμετρο, στη θέση «Βίγλα», λίγο πιο πάνω από το Γεροπλάτανο, μεταξύ των τμημάτων του Ε.Λ.Α.Σ και των Ιταλών κατακτητών.

Έχουμε χρέος να υπενθυμίσουμε στους παλιούς και να γνωρίσουμε στους νέους τη θυσία των οχτώ παλικαριών που έπεσαν από τις σφαίρες των φασιστών του Μουσολίνι, για μια λεύτερη, ανεξάρτητη και δημοκρατική πατρίδα.

Στη μάχη αυτή πλήρωσαν φόρο αίματος και οι τρεις γειτονικές επαρχίες (Πωγωνίου - Ζαγορίου - Κόνιτσας).

Το ιστορικό της μάχης

Την άνοιξη του 1943, στην περιοχή μας (Πωγώνι - Κόνιτσα - Ζαγόρι), το αντάρτικο είχε αρχίσει να δυναμώνει. Οι μικρές ομάδες, που βγήκαν στην αρχή, τώρα πια είχαν μεγαλώσει και αποτέλεσαν το Αρχηγείο Γκραμπάλας - Καλαμά³. Η ύπαιθρος είχε, εκκαθαριστεί από τα ασυνείδητα ληστρικά στοιχεία, τους ζωοκλέφτες και τους προδότες - συνεργάτες των Ιταλών. Τα αστυνομικά τμήματα των χωριών είχαν αφοπλιστεί και ο κόσμος ξαναζωντάνεψε και δημιουργούσε, με πρωτοφανή ζήλο, το θαύμα της λαϊκής εξουσίας.

Ο εχθρός, απομονωμένος από τα ντόπια στηρίγματά του, αποσύρονταν λίγο λίγο προς τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα, για περισσότερη ασφάλεια. Το ίδιο σκόπευε να κάνει και από την Αστυνομική υποδιοίκηση της Κόνιτσας, την Καραμπινιερία.

Διοικητής εκεί ήταν ένας Ιταλός, έφεδρος Αξ/κός, αλλά την ουσιαστική διοίκηση είχε ο περιβόητος φασίστας Ανθ/στής Τζούλιο.

Την άνοιξη του '43 λοιπόν, η ιταλική δύναμη διατάχτηκε να εγκαταλείψει όλη την επαρχία και με τα εφόδια της να συμπυχτεί στα Γιάννινα.

Σημείωση 3. Τούτο αποφασίστηκε στη συνδιάσκεψη του ΕΑΜ — ΕΛΑΣ Ηπείρου την 29 - 3 - 43 στα Πιστιανά Άρτας. Διοικητής ορίστηκε ο Φ. Τσιάκας.

Τις παραμονές της αποχώρησης, οι Ιταλοί συνέλαβαν δεκαεφτά Κονιτσιώτες, καθ' υπόδειξη συνεργατών τους και τους έκλεισαν στο κτίριο του Ορφανοτροφείου.

Να, πως διηγείται το περιστατικό αυτό ο Θωμάς Σπανός, ένας από τους συλληφθέντες και αργότερα όμηρος σε γερμανικό στρατόπεδο:

«...Το τελευταίο δεκαήμερο του Φλεβάρη του 1943, είχε περάσει από το Πεκλάρι (σήμερα Πηγή), μια ομάδα του Ε.Λ.Α.Σ. Φυσικά η ιταλική Καραμπινιάρια της Κόνιτσας το έμαθε και οι κινήσεις των Ιταλών ήταν ύποπτες και νευρικές.

Στις 13 Απρίλη 1943, το πρωί, πιάσανε στα Πλατάνια τον Αποστόλη Σπανό από το Πεκλάρι κι αφού τον ανέκριναν, μάθανε ότι στο Πεκλάρι, κατά το πέρασμα των ανταρτών, βρίσκονταν και ο Θωμάς Σπανός με το Θωμά Μούσιο. Το πρωί της ίδιας ημέρας και κατά τις 10 το πρωί μας έπιασε στην Αγορά ο Τζούλιο (μπριγαντιέρος) εμένα μαζί με το Θ. Μούσιο και τον Κώστα Γιούσιο, τον Κώστα Κυρζίδη και τον Κώστα Καλογιάννη.

Αφού μας ανέκριναν όλη την ημέρα, απομονωμένους έναν έναν, το βράδυ μας κλείσανε σ' ένα κελί 1,50 μ χ2, στο Ορφανοτροφείο.

Εκεί μέσα βρήκαμε κι άλλους, των οποίων τα ονόματα μου διαφεύγουν. (Την εποχή εκείνη στο Ορφανοτροφείο στεγάζονταν η Καραμπινιάρια).

Καθίσαμε δυο βράδια, στις 13 και 14. Στις 15 το πρωί, κατά τις 10, μας βάλανε χειροπέδες και μας περάσανε μια αλυσίδα στην οποία συνδέονταν όλες οι χειροπέδες, έτσι που δεν μπορούσαμε ούτε τη μύτη μας να σκουπίσουμε, γι αυτό, όταν έκανε κανείς κάτι τέτοιο έσφιγγε η αλυσίδα όλες τις χειροπέδες και πονούσαμε τρομερά.

Ύστερα μας βάλανε σ' ένα καμιόνι και μαζί με όλη την Καραμπινιερία ξεκινήσαμε για τα Γιάννινα. Στο Σανοβό, στην κατηφόρα προς το Μπουραζάνι, μας σταμάτησαν περίπου μια ώρα και μετά συνεχίσαμε.

Περνώντας τη γέφυρα Μπουραζάνι και μόλις πήραμε την ανηφόρα για το Δέμα, σταματήσαμε περίπου έξι ώρες χωρίς να ξέρουμε γιατί.

Μας κρατούσαν μακριά από την ενέδρα που τους είχαν στήσει οι αντάρτες κοντά στο Γεροπλάτανο και δεν ακούγαμε τίποτε

Αργά, το σούρουπο, ξεκινήσαμε και όταν φτάσαμε στο Καλπάκι, στρίψαμε δεξιά προς τη Βελλά, όπου και διανυκτερέψαμε.

Αυτό έγινε γιατί νύχτωσε πια και οι Ιταλοί φοβούνταν μήπως τους έχουν στημένα κι άλλη ενέδρα οι αντάρτες.

Τα μεσάνυχτα ο Καλλογιάννης ζήτησε να πάει για σωματική του ανάγκη και σε λίγο μάθαμε ότι το 'σκασε.

Όπως μάθαμε αργότερα στις φυλακές Ακραιίου, που μας μετέφεραν την άλλη μέρα, τον Καλλογιάννη του σκηνοθετήσαν εικονική απόδραση. Στις φυλακές Ακραιίου μας κλείσανε σ' ένα θάλαμο αντιποίνων απ' όπου έπαιρναν κι εκτελούσαν για αντίποινα σε διάφορα χωριά.

Τα περί ενέδρας που ανέφερα πιο πάνω, μάθαμε μέσα στις φυλακές, ότι δηλαδή, οι αντάρτες πληροφορούμενοι πως οι Ιταλοί φεύγουν από την Κόνιτσα παίρνουν μαζί τους και ομήρους, γι αυτό οι αντάρτες έστησαν την ενέδρα με σκοπό να μας λευτερώσουν και να δώσουν ένα γερό χτύπημα στον εχθρό.

Στις 25 Μάη του 1943 πήραν από το θάλαμό μας το Θωμά Μούσιο και τον εκτέλεσαν στην Αρδομίστα Γιαννίνων (ήταν τότε 25 χρονών)...»

Η τοπική οργάνωση του Ε.Α.Μ. έμαθε από το Σταύρο Τζιάλλα που δούλευε στη λέσχη της Καραμπινιερίας και ήταν μνημένος στην οργάνωση, ότι οι Ιταλοί θα φύγουν στις 15 Απρίλη για τα Γιάννινα. Αμέσως ειδοποιήθηκαν τ' αντάρτικα τμήματα του Αρχηγείου και αποφασίστηκε να χτυπηθούν οι Ιταλοί.

Κατά τις συζητήσεις των στελεχών και καπεταναίων υπήρξε διχογνωμία για το σημείο της ενέδρας και τελικά επιλέχτηκε το στενό που περνάει ο δρόμος Γιάννινα - Δέμα, στο 44° - 45° χιλίμ. (πάνω από το Γεροπλάτανο).

Η επιχείρηση θα γίνονταν για τρεις λόγους:

Να αιχμαλωτίσουν ή να σκοτώσουν τον τρομοκράτη και βασανιστή Τζούλιο, ν' απελευθερώσουν τους Κονιτσιώτες ομήρους που θα μεταφέρονταν στα Γιάννινα και να ενθαρρύνουν το λαό της περιοχής, με μια νίκη κατά των φασιστών καταχτητών.

Επιπλέον, θα υπήρχε κι ένα μεγάλο όφελος από τον οπλισμό και τα εφόδια, που θα 'πεφταν στα χέρια των ανταρτών.

Τα μεσάνυχτα της 14ης προς 15η Απρίλη, αντάρτικη δύναμη γύρω στους διακόσιους άνδρες, μ' επικεφαλής τους, Κώστα Ράφτη (Νεμέρτσικα) από Κ. Μερόπη, Σωκράτη Πύρσο (Γκραμπάλα), από την Πυρ-

σόγιαννη, Λ. Μπινάρη από το Βασιλικό, Αυδίο και άλλους, ξεκίνησαν από τα λημέρια τους (χωριά Κασιδιάρη) και έφτασαν στο σημείο, που είχαν επιλεγεί για την ενέδρα.

Στα τμήματα αυτά προστέθηκαν και ένοπλες ομάδες εφεδροελασιτών από τα γύρω χωριά (Μαυροβούνι, Γεροπλάτανο, Ραβένια, Βασιλικό κ.α) που είχαν ειδοποιηθεί αποβραδís να λάβουν μέρος στην επιχείρηση. Παράλληλα, οι οργανώσεις απομάκρυναν τα γυναικόπαιδα, από τα κοντινά χωριά Γεροπλάτανο - Μαυροβούνι, προς τα γύρω πυκνά δάση και απόμερα γούπατα, για να γλιτώσουν από πιθανά αντίποινα των Ιταλών.

Με το χάραμα, οι αντάρτες αθόρυβα, έπιασαν θέσεις στα γύρω από το δρόμο, υψώματα και προσπάθησαν να καλυφτούν όσο μπορούσαν, στις πλαγιές που έβλεπαν κατά τη δημοσιά. Αυτή την εποχή, μόλις αρχίζουν να φουτνώνουν τα δέντρα και η κάλυψη δεν είναι αρκετή. Ωστόσο, άλλος με πέτρες άλλος με ξερόκλαδα, προσπάθησε ο καθένας να κάνει κάποια «παραλλαγή».

Ένοπλες ομάδες τοποθετήθηκαν σε επίκαιρα σημεία προς τα Γιάννινα, για να καλύψουν την ενέδρα από ενδεχόμενη εχθρική επίθεση άλλες ομάδες ταμπουρώθηκαν πρόχειρα κοντά στη δημοσιά και πρωί - πρωί ο Κονιτσιώτης Τσιλια - Γάκης, πριόνιζε μια γκορτσιά για να 'ναι έτοιμη να φράξει το δρόμο, στην κατάλληλη στιγμή, όταν θα 'ρχονταν η φάλαγγα από την Κόνιτσα.

Γιώργος Παπαζώης και Θρασύβουλος Παπαζώης από τα Άνω Ραβέν

Στην κορφή του Αϊ - Λιά, (πάνω από το Βασιλικό), προωθήθηκε σκοπός - παρατηρητής, ο Βασιλικιώτης Σταύρος Καλόγερος, να ειδοποιήσει μ' έναν πυροβολισμό, όταν θα εμφανίζονταν οι Ιταλοί από το «Δέμα».

Κάποια στιγμή πέρασε ένα φορτηγό από τα Γιάννινα προς την Κόνιτσα χωρίς να το ενοχλήσει κανείς και λίγο αργότερα, άλλα 5-6 αδειανά ιταλικά καμιόνια ακούστηκαν ν' ανηφορίζουν και βιαστικά πέρασαν κι αυτά για την Κόνιτσα⁴.

Ήταν φανερό πως πήγαιναν να παραλάβουν την Καραμπινιερία και οι αντάρτες, που παραμόνευαν γύρω στα υψώματα, γέμισαν χαρά, γιατί λογάριασαν πως γρήγορα θα επέστρεφαν με τη λεία τους, το Τζούλιο και την παρέα του.

Η ώρα, όμως, περνούσε και η φάλαγγα δε φαίνονταν να 'ρχεται.

Σημείωση 4. Είναι φανερό ότι η ενέδρα προδόθηκε, γιατί αυτοί που πέρασαν το πρωί είδαν κάποιες κινήσεις των ανταρτών κι ενημέρωσαν την Καραμπινιερία της Κόνιτσας η οποία, με τη σειρά της, ειδοποίησε με ασύρματο τη διοίκηση στα Γιάννινα, ότι στο τάδε σημείο υπήρχαν παρτιζάνοι κι έτσι ήρθαν οι Ιταλοί πάνοπλοι από τα Γιάννινα.

Κατά την έρευνά μας βρέθηκαν μερικοί που πιστεύουν ότι την ενέδρα πρόδωσε 'Έλληνας' οι περισσότεροι υποστηρίζουν, ότι οι ίδιοι οι Ιταλοί είδαν τις κινήσεις των ανταρτών. Βέβαια τίποτα δεν μπορεί να αποκλείσει κανείς, γιατί δυστυχώς υπήρχαν και τέτοιοι. «'Έλληνες», που πουλούσαν εκδουλεύσεις, με το αζημίωτο, στις κατοχικές αρχές. Αλλά από τις αφηγήσεις, αυτών που πήραν μέρος, φαίνεται, πως οι αρχηγοί της επιχείρησης, δεν πήραν αυστηρά μέτρα, για να υπάρξει πλήρης παραλλαγή και κάλυψη στο σημείο της ενέδρας, ώστε περνώντας στο δρόμο εχθρός ή προδότης να μη 'δει τίποτα ύποπτο. Εφόσον η κάλυψη δεν ήταν τέλεια, από 'κει και πέρα, λίγη σημασία έχει, για το ποιός πήρε... τα συχαρίκια από τον Τζούλιο' το αποτέλεσμα είναι το ίδιο.

Πάντως αυτή την εποχή (μέσα του Απρίλη), τα δέντρα της περιοχής είναι ακόμα χωρίς φύλλωμα και δεν παρέχουν αρκετή κάλυψη. Έπειτα και οι αντάρτες εκείνης της περιόδου, δεν είχαν απόλυτη πειθαρχία, όπως επιβάλλεται σε τέτοιες περιπτώσεις και μερικοί ίσως να έγιναν αντιληπτοί, με τις κινήσεις τους, τις μαύρες κάπες κ.α. από τους οδηγούς των άδειων αυτοκινήτων. Εξάλλου ο ελλ. λαός κατέχονταν από ένα σύνδρομο υπεροχής έναντι των Ιταλών, ύστερα από τις μεγάλες νίκες του Οκτώβρη 1940 και δεν τους πολυλογάριαζε. Με μεγάλο ενθουσιασμό, λοιπόν, έτρεξαν μόνιμοι και έφεδροι ελασίτες, να ξαναδώσουν ένα γερό χτύπημα στους πρώην νικημένους, και ταπεινωμένους επιδρομείς.

Από το Σανοβό ακούστηκαν κάτι πυροβολισμοί και το παρατηρητήριο ειδοποίησε ότι η φάλαγγα είχε σταματήσει εκεί κάτω σαν κάτι να περίμενε.

Η αδημονία γινόταν εκνευριστική «τι διάολο κάνουν τόσην ώρα και δεν ανηφορίζουν» αναρωτιόνταν οι αντάρτες.

Την ησυχία, που επικρατούσε στον τόπο της ενέδρας, διέκοψε κάποια στιγμή, το μούγκρισμα φορτηγών που ανηφόριζαν από τη μεριά του Μαυροβουνίου προς τη Βίγλα.

Το τμήμα του ενωματάρχη Λώλη, που ήταν τοποθετημένο σε κείνο το μέρος (στο άκρο της ενέδρας για να εμποδίσει πιθανή ενίσχυση των Ιταλών που θα εγκλωβίζονταν) δεν αντέδρασε καθόλου και τ' αυτοκίνητα - 11 στρατιωτικά φορτηγά - ανενόχλητα, μπήκαν στον κλοιό της ενέδρας. Τότε, ξαφνικά, έγινε κάτι που δεν το περίμενε κανείς.

Τ' αυτοκίνητα σταμάτησαν όλα μονομιás κι από μέσα πήδησαν εκατοντάδες Ιταλοί φασίστες, πάνοπλοι, σαν αστακοί κι άρχισαν να βά-

Εάν η ενέδρα δεν προδίνονταν, είναι παραπάνω από σίγουρο, ότι ο Τζούλιο θα 'πεφτε στη φάκα και με τις γνωστές για το αποτέλεσμά τους ρωμέικες ιαχές «Αέρα - Αέρα», οι Ιταλοί θα παραδίνονταν χωρίς σπουδαία αντίσταση.

Η επιτυχία της επιχείρησης θα προκαλούσε στο δεινοπαθούντα λαό, χαρά και αγαλλιάση και θα 'δινε μεγάλη ώθηση στο Κίνημα της Αντίστασης. Το σημείο της ενέδρας βρίσκεται στο σύνορο των τριών επαρχιών (Πωγωνίου - Κόνιτσας - Ζαγορίου) και θα γινόταν θρύλος και στις τρεις.

Η αποτυχία είχε δυσμενή απήχηση, γιατί με το βαρύ θανατικό, προκάλεσε ένα «μούδιασμα» στους κατοίκους και χρειάστηκε να περάσει αρκετός καιρός για να συνέλθει ο κόσμος.

Ίσως να είχαμε περισσότερα θύματα, αν οι Ιταλοί από την Κόνιτσα έφταναν συγχρόνως μ' εκείνους, που ήρθαν από τα Γιάννινα, γιατί θα έκλειναν τους αντάρτες ανάμεσα σε δυο πυρά.

Με την παρενόχληση των εφεδροελασιτών κοντά στο Μπουραζάνι, ο Τζούλιο καθυστέρησε την πορεία, φοβούμενος μην πάθει καμιά μεγάλη ζημιά πιο πάνω και άφησε τους άλλους να βγάλουν... τα κάστανα απ' τη φωτιά.

Από μαρτυρίες Κονιτσιωτών προκύπτει ότι, προτού ξεκινήσει από την Κόνιτσα η ιταλική φάλαγγα, οι καραμπινιέροι έκαναν μερικές ασκήσεις έξω από το Ορφανοτροφείο. Με σύνθημα έναν πυροβολισμό του Τζούλιο, κατέβηκαν αρκετές φορές από τα αυτοκίνητα, που ήταν έτοιμα για αναχώρηση και έπιασαν θέσεις για μάχη με υποτιθέμενο εχθρό.

Όπως είδαμε όμως και πιο πάνω, δε χρειάστηκε να κάνουν μάχη.

ζουν με όλμους, πολυβόλα και άλλα μικρότερα όπλα, στους γυρω λόφους. Ήταν τόσο απροσδόκητα και καταγιστικά τα πυρά, που οι αντάρτες αιφνιδιαστήκαν και δεν μπόρεσαν ν' αντιτάξουν σοβαρή αντίσταση. Ο οπλοπολυβολητής Αλής⁵ απ' τη Βοστίνα, έριξε κάμποσες ριπές και τα λιανοτούφεκα ακολούθησαν, αναγκάζοντας τους Ιταλούς ν' ακροβολιστούν. Αλλά η δύναμη πυρός του εχθρού, ήταν φοβερή και οι αμυνόμενοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους, και να τρέχουν προς κάθε κατεύθυνση να καλυφθούν και να γλιτώσουν. Με τα πρώτα πυρά των Ιταλών, όσοι είχαν την ατυχία να βρίσκονται δίπλα στο δρόμο, σκοτώθηκαν και οι υπόλοιποι, κακήν κακώς, σκόρπισαν παντού. Τα βλήματα όλμων, με τις βροντερές εκρήξεις και το ακατάσχετο κροτάλισμα των δεκάδων πολυβόλων, δημιούργησαν μια πραγματική κόλαση, που δικαιολογημένα δεν ήταν δυνατόν ν' αντέξουν οι πρωτόβγαλτοι εκείνοι αντάρτες με τον ελαφρό τους οπλισμό.

Αυτόπτης μάρτυρας, ο Φώκος Μάνθου από την Αρίστη, που ως αντάρτης του Ε.Λ.Α.Σ, έλαβε μέρος στη μάχη, αφηγείται: «...Μαζί με άλλους συναγωνιστές πιάσαμε το δεξιό λόφο - όπως πηγαίνουμε προς το Δέμα - και με τον Τσίλια Γάκη, από την Κόνιτσα, κόψαμε κάτι γκορτσιές να φράξουμε, στην κατάλληλη στιγμή, το δρόμο.

Ξαφνικά, από το παρατηρητήριο ειδοποιούν, ότι έρχεται φάλαγγα από την μεριά του Καλπακιού. Παραμερίσαμε και η φάλαγγα με άδεια αυτοκίνητα, πέρασε για την Κόνιτσα.

Ύστερα από αρκετή ώρα ακούστηκαν πυροβολισμοί πέρα από το Μπουραζάνι. Όπως μάθαμε αργότερα, εφεδροελασίτες χτύπησαν τους Ιταλούς που έφευγαν από την Κόνιτσα και τους καθυστέρησαν για λίγο πέραν του Αώου.

Στο μεταξύ άλλη φάλαγγα, που κανένας μας δεν περίμενε, φάνηκε ν' ανηφορίζει προς το μέρος μας, από την κατεύθυνση Καλπακιού. Προτού συνειδητοποιήσουμε καλά καλά την κατάσταση, έφτασαν τα ιταλικά αυτοκίνητα στις θέσεις μας κι αμέσως άρχισαν καταγισμό πυρών πάνω απ' τ' αυτοκίνητα κι έξω απ' αυτά, καθώς πηδούσαν κι έπιαναν θέσεις στις δυο πλευρές του δρόμου.

Σημείωση 5. Για κακή τύχη, το οπλοπολυβόλο του Αλή, έπαθε εμπλοκή εκείνες τις κρίσιμες στιγμές.

Ήταν όλοι τους «μελανοχίτωνες» - φασίστες και έβαζαν με όλμους και πολυβόλα σε κάθε κατεύθυνση. Εγώ, ως νοσοκόμος που ήμουνα, βρισκόμουν λίγο παραπίσω από το δρόμο.

Με το χαλασμό των πυρών, ριχτήκαμε προς το Βοϊδομάτη. Εκεί συνάντησα τον Κώστα Μούδα, από το Βιτσικό, που αν και τραυματισμένος, είχε κατεβεί μόνος του προς το ποτάμι απ' όπου μεταφέρθηκε με ζώο στην Αρτσιστα και έγινε καλά...».

Μετά τον ορυμαγμό της μάχης κι αφού οι αντάρτικες δυνάμεις σκόρπισαν στα πουργαροτόπια της περιοχής, βουβαμάρα έπεσε στον τόπο του «Κρανίου». Τ' αυτοκίνητα, που είχαν σταματήσει κοντά στο Μπουραζάνι, έφτασαν με τους Ιταλούς του Τζούλιου και ενώθηκαν με τους μελανοχίτωνες. Όλοι μαζί κατηφόρισαν προς τα Γιάννινα, αφού προηγουμένως πήραν από τη Βελλά το προσωπικό του εκεί νοσοκομείου τους και τη φρουρά.

Στον τόπο της συμπλοκής ματά την αναχώρηση των Ιταλών, άρχισαν με προφύλαξη να εμφανίζονται μερικοί από τις οργανώσεις και τον εφεδρικό Ε.Λ.Α.Σ. Βρήκαν τους νεκρούς, που οι Ιταλοί τους άφησαν, όταν έφυγαν.

Οχτώ παλικάρια πότισαν με το αίμα τους, εκείνη την ανοιξιάτικη μέρα, τους λόφους - τους ίδιους λόφους - όπου το Νοέμβρη του 1940 έπεσαν δεκαοχτώ τσολιάδες μας, καθώς καταδίωκαν τον ίδιο εχθρό, μετά τις αποτυχημένες του επιθέσεις στη Γκραμπάλα.

Θρήνος και οδυρμός ξέσπασε στα γύρω χωριά, σαν έγιναν γνωστά τα θλιβερά μαντάτα.

Οι συγγενείς και χωριανοί πήραν τους νεκρούς και τους έθαψαν στον τόπο τους. Αχολόγησαν οι λαγκαδιές και τα διάσελα από τις λυπητερές κλαγγές της καμπάνας, που διαλαλούσε ως τα μεσούρανα, το βαρύ θανατικό. Οι νεκροί ήταν:

Ο Ζαχαρίας Μ. Πανάγιος από την Πυρσόγιαννη ετών 29.

Ο Κλεομένης Φ. Τζιμόπουλος από τους Κήπους (Μπάγια) Ζαγορίου, ετών 26.

Ο Κώστας Δ. Βλάχος από την Κ. Μερόπη (Φραστανά) Πωγωνίου, ετών 27.

Ο Κώστας Γ. Κασούλας από τα Δολιανά, ετών 22.

Ο Σωκράτης Θ. Σαμαράς από τα Άνω Ραβένια, ετών 34.

Ο Γιώργος Χ. Παπαζώης από τα Α. Ραβένια, ετών 29.

Ο Θρασύβουλος Α. Παπαζώης από τα Α. Ραβένια, ετών 22.

Ο Χρήστος Γ. Στεφανάτος, 20 ετών από το Βασιλικό, ο πιο μικρός ανάμεσα στους σκοτωμένους. Ο Στεφανάτος είχε το ψευδώνυμο «Τρομερόπουλος» και όταν οι αντάρτες έμπαιναν παραταγμένοι στα χωριά, αυτός βάδιζε πρώτος στο τμήμα του, κρατώντας την ελληνική Σημαία. Ψηλό λεβεντόκορμο παλικάρι, με το κόκκινο φέσι, την άσπρη φουστάνελα και τα τσαρούχια - ίδιος γίγαντας - ξαναζωντάνευε, στη μνήμη του λαού, τους Τουρκομάχους του 1821, καθώς το τμήμα του περνούσε, από χωριό σε χωριό, τραγουδώντας τον παλιό Εθνικό Ύμνο «Μαύρ' είν' η νύχτα στα βουνά...»

Ας είναι αθάνατη η μνήμη τους και ας φυτρώνουν καθε άνοιξη, στο μέρος που έπεσαν, ανεμώνες και κόκκινα λουλούδια, ποτισμένα από το άλικο αίμα τους που χύθηκε εκείνον τον Απρίλη του 1943.

Σε μας, τους ζωντανούς και λεύτερους συντρόφους και πατριώτες, πέφτει βαρύ ένα χρέος. Να τους τιμούμε, με το Μνημείο που στήσαμε στον τόπο της θυσίας τους. Σαράντα πέντε χρόνια έμειναν οι νεκροί αγνοημένοι και καταφρονημένοι.

Μα τώρα, τα ονόματά τους, θα παραμείνουν σαν ορόσημα, σε τούτο το Μαυσολείο και βιβλίο, να αποτείουν πάντοτε οι γενιές την οφειλόμενη τιμή κι ευγνωμοσύνη της πατρίδας.

Ο Ζαχαρίας Μ. Πανάγιος από την Πυρσόγιαννη Κόνιτσα
Ο Κλεομένης Φ. Τζιμόπουλος από τους Κήπους. (Μπάγια) Ζαγορίου.

Ο Κώστας Δ. Βλάχος από την Κ. Μερόπη (Φραστανά) Πωγωνίου.
Ο Κώστας Γ. Κασούλας από τα Δολιανά

Άλλες μαρτυρίες

Ο Κώστας Δ. Βλάχος έλαβε μέρος στον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940 - 41, ως μαχητής της 8ης μεραρχίας.

Με την ιταλική κατοχή, οργανώθηκε από τους πρώτους στο Ε.Α.Μ.

Τη νύχτα, της 14ης προς 15η Απρίλη του 1943, ένοπλο τμήμα εθελοντών από είκοσι άνδρες, κινήθηκε από την Κάτω Μερόπη (Φραστανά) προς τη θέση «Βίγλα» Γεροπλατάνου, για συμμετοχή σε μεγάλη ενέδρα κατά των Ιταλών.

Επικεφαλής του τμήματος ήταν ο λοχίας στο αλβανικό μέτωπο Κώστας Ράπτης (Κώτσιο Πάντος), οικογενειάρχης με εξαμελή οικογένεια, που τα τέσσερα μέλη της ήταν μικρά παιδιά.

Ήταν κι άλλοι οικογενειάρχες, εθελοντές, όπως ο γιατρός Ηρακλής Βλαχιώτης, ο Δημήτρης Παπακώστας, ο Παντελής Ράπτης κ.α.

Οπλοπολυβολητής στο τμήμα αυτό ανέλαβε ο αείμνηστος Κ. Βλάχος, οικογενειάρχης κι αυτός με δυο μικρά παιδιά και άρρωστος εκείνη την ημέρα.

Ο Κ.Β, με το οπλοπολυβόλο του, αποτελούσε την κύρια δύναμη πυρός του τμήματος. Όταν όμως, στον τόπο της ενέδρας, άρχισαν τα πυρά, τ' οπλοπολυβόλο του έπαθε εμπλοκή, μετά τις πρώτες ριπές. Αλλά ο Κ.Β. - όπως βεβαιώνουν αυτόπτες συμμαχητές του - αμετακίνητος από τη θέση μάχης και παρά τα καταγιστικά πυρά ενός Ιταλού αξ/κού, προσπαθούσε να διορθώσει τ' οπλοπολυβόλο του.

Κι ο Ιταλός εκμεταλλευόμενος τη στιγμή αυτή, με συνεχείς ριπές άφησε νεκρό το παλικάρι.

Ο Κ.Β, στο άνθος της ηλικίας του, θυσίασε τη ζωή του, αγωνιζόμενος στο πεδίο της μάχης για την Εθνική λευτεριά. Ούτε βήμα πίσω δεν έκανε.

Τιμή και δόξα σ' αυτόν και στους συναγωνιστές του που έπεσαν, εκείνη την Απριλιάτικη μέρα. Ας τους αφιερώσουμε το γνωστό τετράστιχο που αναφέρεται στο Διάκο:

*«Για δεσ καιρό που διάλεξε
ο χάρος να με πάρει,
τώρα π' ανθίζουν τα κλαριά
και βγάνει η γης χορτάρι».*

Ο Σωκράτης Θ. Σαμαράς από τα Άνω Ραβένια.

Ο Χρήστος Γ. Στεφανάτος από το Βασιλικό Πωγωνίου.

Χρειάστηκε, δυστυχώς να περάσουν σαράντα ολόκληρα χρόνια για ν' αναγνωρισθεί, από την Πολιτεία, η θυσία του Κ. Βλάχου και των χιλιάδων άλλων αγωνιστών της Εθνικής Αντίστασης.

Η Πολιτεία απένειμε το 1986 πολεμική σύνταξη στη χήρα Μαρία Βλάχου, που με πολλές δυσκολίες ανάθρεψε τα δυο ορφανά παιδιά της.

Η θυσία του Κ.Β. και των άλλων εφτά πεσόντων συναγωνιστών του, ας προβάλλει μπροστά στην ελληνική νεολαία, λαμπρό παράδειγμα για εθνικό και πατριωτικό φρονηματισμό.

Παναγ. Ράπτης
Θεσ/νίκη 17-2-88

Το Μνημείο πεσόντων στη Βίγλα Γεροπλατάνου.

Έρχονται οι Γερμανοί

Στις αρχές Ιουλίου 1943, γερμανικές δυνάμεις των Ες Ες, ύστερα από μάχες με τους Αλβανούς παρτιζάνους, έκαψαν το Λεσκοβίκι και πέρασαν τα ελληνοαλβανικά σύνορα. Το πέρασμα του Σαραντάπορου έγινε με πρόχειρη γέφυρα, λίγο πιο κάτω από το ανατιναγμένο γεφύρι της Μέρτζιανης⁶.

Πρώτη δουλειά των Γερμανών, μόλις πάτησαν το ελληνικό έδαφος, ήταν η δια πυρός και σιδήρου κατατρομοκράτηση του πληθυσμού.

Άρχισαν το αποτρόπαιο έργο τους από την Καλόβρυση. Έκαψαν το χωριό και όσοι κάτοικοι δεν πρόλαβαν να κρυφτούν, πιάστηκαν κι εξοντώθηκαν. Σκότωσαν τους παρακάτω: **Αλεξάνδρα Λιάπη, Γιώργο Κολόκα, Θωμά Ρέβα, Σπύρο Κουρούτη, Σπύρο Τσινόλη, Φώτιο Σουφλιέρη.**

Ήταν ή εποχή που ο κόσμος της υπαίθρου θέριζε κι αλώνιζε· οι Γερμανοί έκαιγαν τις θημωνιές και τα σπίτια, σκότωναν αθώους ανθρώπους και άρπαζαν τα ζώα τους.

Αλο την Κολόβρυση οι Ναζήδες συνέχισαν την πορεία τους προς τη Μελισσόπετρα, έκαψαν το χωριό και σκότωσαν ένα παιδί, το **Σταύρο Μ. Παπά.**

Οι κάτοικοι, τρομοκρατημένοι πέρασαν τον Αώο, ανέβηκαν στα βουνά και βρήκαν καταφύγιο στο Πάπιγκο.

Έζησαν πολλά μερόνυχτα στο ύπαιθρο και ευτυχώς που ήταν καλοκαίρι, γιατί σε άλλη εποχή θα πάθαιναν μεγαλύτερα δεινά.

Από τη Μελισσόπετρα, μια φάλαγγα Γερμανών πέρασε προς την απέναντι όχθη του Αώου και μια άλλη κινήθηκε προς Αετόπετρα - Κόνιτσα.

Στην Αετόπετρα (Σανοβό) μόλις τους αντιλήφθηκαν οι κάτοικοι που βρίσκονταν στο θέρο και στο σκάλο, πέρασαν το Λιτοβούνι, μπή-

⁶ **Σημείωση 6.** Το προπολεμικό γεφύρι της Μέρτζιανης, όπου υπήρχε και τελωνείο ως το 1940, ανατινάχτηκε με την υποχώρηση των κυνηγημένων Ιταλών (1940) και ξαναστήθηκε άλλο από τις ελληνικές δυνάμεις, το οποίο ανατινάχτηκε, από τ' αντάρτικα τμήματα του Ε.Λ.Α.Σ, λίγο πριν εισβάλουν οι Γερμανοί (1943).

καν στον Αώο και βγήκαν απέναντι προς τα Καλύβια της Κλειδωνιάς απ' όπου ανηφόρισαν προς το βουνό (Αγκάθι).

Στο χωριό έμεινε μόνον ένας γέρος, ο Γιώργος Μπάρμπας που νόμιζε ότι δε θα τον πείραζαν οι Ναζήδες. Τον εκτέλεσαν βάνουσα και το πτώμα του δε γνωρίζονταν από τους χωριανούς του, όταν τον είδαν αργότερα. Οι Γερμανοί δεν τόλμησαν να κατέβουν στον κάμπο και σ' αυτό βοήθησε η παλικαριά του Θανάση Καλλιντέρη ο οποίος έριχνε συνέχεια μ' ένα τουφέκι ενάντια στον εχθρό, ενώ ο κόσμος έφευγε πίσω από το Λιτοβούνι.

Αυτό το θυμούνται και σήμερα πολλοί Σανοβίτες και πιστεύουν ότι ο Καλλιντέρης τους γλίτωσε από του χάρου τα δόντια.

(Αυτόν τον καλό πατριώτη τον αντάμειψε το μεταβαρκιζιανό κράτος με ξυλοδαρμούς και βασανιστήρια που είχαν σαν αποτέλεσμα την ισόβια αναπηρία των ποδιών του...)

Φοβούμενοι ίσως μην μπλέξουν σε μάχη με παρτιζάνους στον κάμπο οι Γερμανοί, προχώρησαν προς το Μάζι όπου συνέχισαν τα ίδια. Έκαψαν το χωριό, εκτός από 6-7 σπίτια και σκότωσαν τους εξής κατοίκους: **Αντωνίου Δημήτριο, Κοτσαύτη Ευθύμιο, Κυρίτση Βαγγέλη, Στράτο Νικόλαο, Στράτου Βασιλική** (σύζυγος του Νικολάου), **Τσάμη Παναγιώτη** από την Πυξαριά. Επίσης, σκότωσαν και κάποιους μαστόρους που βρέθηκαν στο χωριό.

Ύστερα οι Γερμανοί προχώρησαν προς την Κόνιτσα, άλλοι από το δρόμο κι άλλοι ακροβολισμένοι μες από τον κάμπο, όπου κι εδώ ο κόσμος θέριζε κι αλώνιζε. Έκαψαν μερικές θημωνιές και στην Κάτω Κόνιτσα έβαλαν φωτια σε 5-6 σπίτια. Στην αγορά (της Κόνιτσας) τους υποδέχτηκαν μερικοί Κονιτσιώτες με λευκή σημαία και κατάφεραν να τους πείσουν για το σταμάτημα των βιοπραγιών.

Ο Ευγ. Χούσος, η Ουρανία Μπεκιάρη και ο Π. Κρέμος, που γνώριζε τα γερμανικά, μίλησαν με το Γερμανό διοικητή κι εκείνος έδωσε εντολή να σταματήσουν το κάψιμο σπιτιών και συγκεντρώθηκαν στην Αναγνωστοπούλειο Σχολή.

Μεσοβούνι Ζαγορίου

Από την Κόνιτσα, ένα τμήμα βάδισε προς την Καλλιθέα (Γορίτσα), έφτασε στα καλύβια της Κλειδωνιάς όπου έκαψε μερικές καλύβε

και περνώντας το πέτρινο γεφύρι του Βοϊδομάτη τερμάτισε την πορεία του, κατά το σούρουπο, στο Μεσοβούνι.

Οι περισσότεροι κάτοικοι, με τον ερχομό των Γερμανών, κρύφτηκαν στα κοντινά δάση.

Οι ναζήδες έκαψαν μερικές καλύβες κι ακρινά σπίτια, συνέλαβαν δέκα άνδρες απ' εκείνους που δεν είχαν προλάβει να φύγουν και μαζί μ' αυτούς κατευθύνθηκαν προς την τοποθεσία «Βούλγαρη» αριστερά του δημόσιου δρόμου που πηγαίνει στην Κόνιτσα, στο 43^ο χιλιόμετρο.

Εκεί στρατοπεύδευσαν προσωρινά έχοντας και τους δέκα Μεσοβουνιώτες υπό φρούρηση.

Μόλις ξημέρωσε, μια ομάδα Γερμανών πήρε τους κρατούμενους και πορεύτηκε προς Καλπάκι. Όταν, όμως, πέρασαν την ξύλινη γέφυρα, κάτω από το χωριό Μαυροβούνι, σταμάτησαν δίπλα στο λάκκο και άρχισαν να τους εκτελούν.

Αφού τους χώρισαν ανά τρία άτομα, τους έπαιρνε ένας Γερμανός από το δρόμο προς την άκρη του λάκκου και τους πυροβολούσε ένψυχρώ». Σκότωσαν έτσι, τον **Απόστολο Χαντζάρα**, τον **Αριστοτέλη Δούζμπε** με το γιό του **Γιώργο**, το **Γιώργο Καρακατσούλη**, τον **Ευάγγελο Γκέγκα** και τον **Κώστα Σταφυλά**.

Τρεις από τους μελλοθάνατους, ο Θανάσης Χαντζάρας, ο Κώστας Φουρτζής και ο Φιλοποίμην Τσίτος, κατά τύχη, έπεσαν στα χέρια Αυστριακού στρατιώτη που τους πήγαινε προς το ρέμα για εκτέλεση. Ο Φιλοποίμην που ήταν ταξιδεμένος, προπολεμικά, στη Σερβία και είχε πολεμήσει στις διεθνείς ταξιαρχίες κατά του Φράνκο στην Ισπανία, γνώριζε ξένες γλώσσες και άρχισε να παρακαλεί τον Αυστριακό να τους χαρίσει τη ζωή γιατί είχαν οικογένειες κ.α.

Ο Αυστριακός κάμφθηκε και χωρίς να τον αντιληφτούν οι άλλοι τους είπε να τρέξουν προς το δάσος κι αυτός θα πυροβολήσει στον αέρα. Έτσι και έγινε. Οι τρεις γλίτωσαν και με την «ψυχή στα δόντια» γύρισαν αργότερα στους δικούς τους.

Άλλος ένας ο Δημήτριος Τσίτος, την ώρα που τον έστησαν με τους άλλους για εκτέλεση, σαλτάρισε στο δασωμένο ρέμα και χάθηκε μέσα στο λόγγο, αγνοώντας τους πυροβολισμούς που ρίχνονταν καταπάνω του.

Γλίτωσε από τη μπούκα του τουφεκιού κι επέστρεψε κι αυτός σώος στο χωριό.

καν στον Αώο και βγήκαν απέναντι προς τα Καλύβια της Κλειδωνιάς απ' όπου ανηφόρισαν προς το βουνό (Αγκάθι).

Στο χωριό έμεινε μόνον ένας γέρος, ο Γιώργος Μπάρμπας που νόμιζε ότι δε θα τον πείραζαν οι Ναζήδες. Τον εκτέλεσαν βάνουσα και το πτώμα του δε γνωρίζονταν από τους χωριανούς του, όταν τον είδαν αργότερα. Οι Γερμανοί δεν τόλμησαν να κατέβουν στον κάμπο και σ' αυτό βοήθησε η παλικαριά του Θανάση Καλλιντέρη ο οποίος έριχνε συνέχεια μ' ένα τουφέκι ενάντια στον εχθρό, ενώ ο κόσμος έφευγε πίσω από το Λιτοβούνι.

Αυτό το θυμούνται και σήμερα πολλοί Σανοβίτες και πιστεύουν ότι ο Καλλιντέρης τους γλίτωσε από του χάρου τα δόντια.

(Αυτόν τον καλό πατριώτη τον αντάμειψε το μεταβαρκιζιανό κράτος με ξυλοδαρμούς και βασανιστήρια που είχαν σαν αποτέλεσμα την ισόβια αναπηρία των ποδιών του...)

Φοβούμενοι ίσως μην μπλέξουν σε μάχη με παρτιζάνους στον κάμπο οι Γερμανοί, προχώρησαν προς το Μάζι όπου συνέχισαν τα ίδια. Έκαψαν το χωριό, εκτός από 6-7 σπίτια και σκότωσαν τους εξής κατοίκους: **Αντωνίου Δημήτριο, Κοτσαύτη Ευθύμιο, Κυρίτση Βαγγέλη, Στράτο Νικόλαο, Στράτου Βασιλική** (σύζυγος του Νικολάου), **Τσάμη Παναγιώτη** από την Πυξαριά. Επίσης, σκότωσαν και κάποιους μαστόρους που βρέθηκαν στο χωριό.

Ύστερα οι Γερμανοί προχώρησαν προς την Κόνιτσα, άλλοι από το δρόμο κι άλλοι ακροβολισμένοι μες από τον κάμπο, όπου κι εδώ ο κόσμος θέριζε κι αλώνιζε. Έκαψαν μερικές θημωνιές και στην Κάτω Κόνιτσα έβαλαν φωτια σε 5-6 σπίτια. Στην αγορά (της Κόνιτσας) τους υποδέχτηκαν μερικοί Κονιτσιώτες με λευκή σημαία και κατάφεραν να τους πείσουν για το σταμάτημα των βιοπραγιών.

Ο Ευγ. Χούσος, η Ουρανία Μπεκιάρη και ο Π. Κρέμος, που γνώριζε τα γερμανικά, μίλησαν με το Γερμανό διοικητή κι εκείνος έδωσε εντολή να σταματήσουν το κάψιμο σπιτιών και συγκεντρώθηκαν στην Αναγνωστοπούλειο Σχολή.

Μεσοβούνι Ζαγορίου

Από την Κόνιτσα, ένα τμήμα βάδισε προς την Καλλιθέα (Γορίτσα), έφτασε στα καλύβια της Κλειδωνιάς όπου έκαψε μερικές καλύβες

και περνώντας το πέτρινο γεφύρι του Βοϊδομάτη τερμάτισε την πορεία του, κατά το σούρουπο, στο Μεσοβούνι.

Οι περισσότεροι κάτοικοι, με τον ερχομό των Γερμανών, κρύφτηκαν στα κοντινά δάση.

Οι ναζήδες έκαψαν μερικές καλύβες κι ακρινά σπίτια, συνέλαβαν δέκα άνδρες απ' εκείνους που δεν είχαν προλάβει να φύγουν και μαζί μ' αυτούς κατευθύνθηκαν προς την τοποθεσία «Βούλγαρη» αριστερά του δημόσιου δρόμου που πηγαίνει στην Κόνιτσα, στο 43^ο χιλιόμετρο.

Εκεί στρατοπεύδευσαν προσωρινά έχοντας και τους δέκα Μεσοβουνιώτες υπό φρούρηση.

Μόλις ξημέρωσε, μια ομάδα Γερμανών πήρε τους κρατούμενους και πορεύτηκε προς Καλπάκι. Όταν, όμως, πέρασαν την ξύλινη γέφυρα, κάτω από το χωριό Μαυροβούνι, σταμάτησαν δίπλα στο λάκκο και άρχισαν να τους εκτελούν.

Αφού τους χώρισαν ανά τρία άτομα, τους έπαιρνε ένας Γερμανός από το δρόμο προς την άκρη του λάκκου και τους πυροβολούσε έν ψυχρώ». Σκότωσαν έτσι, τον **Απόστολο Χαντζάρα**, τον **Αριστοτέλη Δούζμπη** με το γιό του **Γιώργο**, το **Γιώργο Καρακατσούλη**, τον **Ευάγγελο Γκέγκα** και τον **Κώστα Σταφυλά**.

Τρεις από τους μελλοθάνατους, ο Θανάσης Χαντζάρας, ο Κώστας Φουρτζής και ο Φιλοποίμην Τσίτος, κατά τύχην, έπεσαν στα χέρια Αυστριακού στρατιώτη που τους πήγαινε προς το ρέμα για εκτέλεση. Ο Φιλοποίμην που ήταν ταξιδεμένος, προπολεμικά, στη Σερβία και είχε πολεμήσει στις διεθνείς ταξιαρχίες κατά του Φράνκο στην Ισπανία, γνώριζε ξένες γλώσσες και άρχισε να παρακαλεί τον Αυστριακό να τους χαρίσει τη ζωή γιατί είχαν οικογένειες κ.α.

Ο Αυστριακός κάμφθηκε και χωρίς να τον αντιληφτούν οι άλλοι τους είπε να τρέξουν προς το δάσος κι αυτός θα πυροβολήσει στον αέρα. Έτσι και έγινε. Οι τρεις γλίτωσαν και με την «ψυχή στα δόντια» γύρισαν αργότερα στους δικούς τους.

Άλλος ένας ο Δημήτριος Τσίτος, την ώρα που τον έστησαν με τους άλλους για εκτέλεση, σαλτάρισε στο δασωμένο ρέμα και χάθηκε μέσα στο λόγγο, αγνοώντας τους πυροβολισμούς που ρίχνονταν καταπάνω του.

Γλίτωσε από τη μπούκα του τουφεκιού κι επέστρεψε κι αυτός σώος στο χωριό.

Συνεχίζοντας τη μακάβρια πορεία τους οι Γερμανοί, συνάντησαν, στο σύνορο Άνω Ραβενίων - Μεσοβουνίου, τον τσομπάνο **Χρήστο Δημουλά**. Τον έπιασαν κι αυτόν και είχε την ίδια τύχη με τους έξι. Έτσι, έγιναν επτά τα θύματα εκείνη την ημέρα.

Το Μεσοβούνι βυθίστηκε στο πένθος και το έγκλημα των ναζιδων μαθεύτηκε σ' όλα τα γειτονικά χωριά, σκορπίζοντας τον τρόμο στους βασανισμένους κατοίκους. Και δεν ήταν μόνο αυτά τα θύματα που έδωσε στη λαίλαπα εκείνη τούτο το μικρό χωριό.

Στη Σερβία, όπου δούλευαν από την προπολεμική εποχή, εκτελέστηκαν για την αντιστασιακή τους δράση, από τους Γερμανούς, ο **Χριστόφορος Κοντονάσιος** και ο **Αντώνης Δούζμης** με τη γυναίκα του **Μαρία**.

Άλλος ένας Μεσοβουνιώτης, ο **Βασίλης Οικονόμου**, πέθανε στο στρατόπεδο Χαϊδαρίου όπου ήταν κρατούμενος.

Την ίδια μέρα που σκότωσαν τους Μεσοβουνιώτες μικρή ομάδα Γερμανών Ες Ες (με κεντημένες νεκροκεφαλές στα καπέλα τους⁷, επέδραμαν στο Μαυροβούνι, όπου άρπαξαν το μουλάρι του Πανταζή Τούφα και το βόδι του Βασ. Ρέβα.

Στα κλάματα και παρακάλια των γυναικών που ακολουθούσαν τους άρπαγες, εκείνοι απάντησαν με πυροβολισμούς, που ευτυχώς δε σκότωσαν κανέναν...

Κι άλλες εκτελέσεις Μολυβοσκέπαστο - Αηδονοχώρι

Τμήματα των Γερμανών που πέρασαν τον Αώο κατευθύνθηκαν προς το «Δέμα» και στα χωριά Αηδονοχώρι και Μολυβοσκέπαστο.

Έβαλαν φωτιά και τα έκαψαν. Στο Μολυβοσκέπαστο εκτέλεσαν τους: **Γόρα Μανώλη, Μπέρτζο Απόστολο, Ροϊδη Νικόλαο, Τζαβάρα Κων/νο, Τζάτζο Σπύρο.**

Στο Αηδονοχώρι τα θύματα ήταν πολύ περισσότερα: **Βανούσης Σπύρος** και ο γιός του **Γιώργος, Ζιάκος Απόστολος, Κέλης Πέτρος, Μάνθου Δημήτριος, Μάνθου Κων/νος, Μαλάμης Ηλίας, Μπόνιας Ευάγγελος, Νικολοπούλου Χ. Σταματία, Πανταζή Γεωργία, Πάντου Κατερίνα, Σιάφης Ευάγγελος Σιουγαρίδης Σωτήρης, Σιουγαρίδου Ελένη, Τσίπη Βασιλική, Τσίπη Χαρίκλεια, Τσίπης Πέτρος.**

Οι ναζήδες αφού έκαψαν, σκότωσαν και βίασαν, ικανοποιώντας έτσι τα κτηνώδη τους ένστικτα, ανηφόρισαν προς το «Δέμα» να συνε-

χίσουν και σε άλλα χωριά το κατ' επιταγήν του παρανοϊκού Χίτλερ αποτρόπαιο έργο τους.

Δεν άργησαν να φτάσουν στο χωριό Βασιλικό. Εκεί άρχισαν να καίνε τα σπίτια και όταν είχαν βάλει φωτιά σε 5 - 6 βγήκαν μερικοί και μίλησαν γερμανικά, ότι ήταν φιλήσυχοι πολίτες κ.λ.π. Τότε ο επικεφαλής του γερμανικού τμήματος έδωσε εντολή να χτυπήσουν την καμπάνα και σταμάτησαν.

Κεφαλόβруσο Πωγωνίου

Από το Βασιλικό κατηφόρισαν (οι Γερμανοί) προς το Κεφαλόβруσο. Αυτό το χωριό τα καλοκαίρια έσφιζε από ζωή, γιατί οι Κεφαλοβруσίτες εκείνου του καιρού ήταν τσελιγκάδες και βοσκοί, που τους θερινούς μήνες ανέβαζαν τα κοπάδια τους στις πλαγιές της Νεμέρτσικας από τα χειμαδιά.

Το χωριό είχε οργανωθεί στην Αντίσταση, και οι εφεδροελασίτες φύλαγαν άγρυπνα μέρα και νύχτα, όπως και σ' όλα τα χωριά της υπαίθρου.

Ο ερχομός των Γερμανών στο Βασιλικό και το κάψιμο σπιτιών, γνωστοποιήθηκε στο Κεφαλόβруσο και σκόρπισε φόβο στους κατοίκους.

Αποφασίστηκε να φύγουν όλοι από το χωριό και να κρυφτούν στα γύρω δάση.

Ωστόσο έμειναν μερικοί ανάπηροι, γέροι, ο παπάς και η δασκάλα του χωριού καθώς κι ο γραμματέας. Αυτοί ελπίζανε πως δε θα τους πείραζε κανένας.

Οι Γερμανοί δεν άργησαν να φτάσουν στο χωριό. Το κύκλωσαν κι έκαιγαν τα σπίτια που ήταν άδεια. Όταν εύρισκαν κάποιον, τον πήγαιναν στην πλατεία, όπου συγκέτρωσαν τελικά πάνω από είκοσι άτομα.

Μισοχώρησαν τους συλληφθέντες και τους έβαλαν σε δυο σπίτια. Όλοι κατάλαβαν ότι ζύγωνε το τέλος τους. Τρεις από κείνους, αφηφώντας το θάνατο - αφού έτσι κι αλλιώς ήταν χαμένοι - έβαλαν τα δυνατά τους κι έτρεξαν όσο μπορούσαν, να γλιτώσουν.

Ο πρώτος - ο Μήτσο Σιούτης - δεν πρόλαβε ν' απμακρυνθεί και σκοτώθηκε από μια ριπή.

Ο δεύτερος - ο Μήτε Θύμιος - κατάφερε παρα τους πυροβολισμούς, να απομακρυνθεί και να γλιτώσει, με την ψυχή «στα δόντια».

Ο τρίτος - ο Τάμπε Μεντής τραυματίστηκε, αλλά τελικά γλίτωσε.

Απόπειρα διαφυγής έκανε κι ο σιδεράς Παναγιώτης Γκόγκος από τα Φραστανά, που είχε την κακοτυχία να βρίσκεται εκεί, και πιάστηκε από τους Γερμανούς. Δεν μπόρεσε να ξεφύγει και τον σκότωσαν.

Δεκαενιά άτομα κλείστηκαν σ' ένα σπίτι, όπου τους έκαψαν μαζί με τον παπά. Απ' αυτούς κατάφερε, σαν από θαύμα, να γλιτώσει ένας, ο Μήτε Μεντής (Καλίτσας) που τρύπωσε στο τζάκι του σπιτιού· βάζοντας μια σκάφη εμπόδισε τον καπνό και σώθηκε.

Γέμισε το χωριό καπνούς και μυρωδιές από καμμένες ανθρώπινες σάρκες, ξύλα και μάλλινα ρούχα.

Οι Γερμανοί καμάρωσαν για λίγο, ως νέοι Νέρωνες, το φοβερό θέαμα και συμπλήρωσαν το εγληματικό τους έργο με το χτηνώδικο βιασμό της δασκάλας, που βρίσκονταν στο σπίτι της. Έπειτα, ικανοποιημένοι από την εκτέλεση των χιτλερικών εντολών στο ακέραιο, αποχώρησαν προς τη Βίγλα.

Στο δρόμο συνάντησαν τον γυρολόγο Παναγ. Βολταίρο από το Βασιλικό· τον σκότωσαν κι αυτόν σαν το σκυλί, χωρίς κανέναν οίκτο.

Έτσι οι νεκροί εκείνης της ημέρας έφτασαν τους 21. Θρήνος κι οδυρμός ξέσπασε στις πλαγιές της Νεμέρτσικας και το βλάχικο μοιρολόι ράγισε τις καρδιές των ζωντανών. Αλλά παράλληλα δυνάμωσε τη θέληση των Κεφαλοβρουσιτών για εκδίκηση των μισητών τυράννων... Οι ψυχρά εκτελεσμένοι, εκτός από τους τρεις που προαναφέραμε, ήταν οι εξής:

Γεώργιος Γκότσης, Νικολ. Β. Γραμμόζης. Γεώργ. Ν. Γραμμόζης, Κων. Π. Γραμμόζης, Χρήστος Μ. Δεμίρης, Παπα-Γάκης Κιτσώνας, (από τον Αγ. Κοσμά), Κων. Θ. Κούρος, Νικόλ. Γ. Κόντης, Γεωργ. Μπάσιος, Βασιλ. Χρ. Μπούμπας, Ηλίας Γ. Μεντής, Παναγ. Γ. Νάτσιας, Δημ. Ι. Νατσίκος, Ιωαν. Α. Σκούπρας, Βασιλ. Χ. Σιούζιος, Χαραλ. Φ. Σίμος, Σπυρ. Α. Τσέπας, Σπυρ. Τζαβάρας.

Η ναζιστική θηριωδία

Αναρωτιούνται ακόμα και σήμερα πολλοί: γιατί, ο γερμανικός στρατός, παραβιάζοντας διεθνείς συμφωνίες και κανονισμούς, συμπεριφέρονταν με ανήκουστη θηριωδία σε αθώους και άοπλους πολίτες στις κατεχόμενες χώρες;

Εκατομμύρια άνθρωποι (άνδρες, γυναίκες, μικροί, μεγάλοι) εκτελέστηκαν, κρεμάστηκαν, κάηκαν ζωντανοί, από τα Ες,-Ες, σ' όλη την Ευρώπη.

(Λίντιτσε, Οραντούρ, Καλάβρυτα, δίστομο, Κούρνοβο, Χορτιάτη). Στην Ήπειρό μας είχαμε τα ολοκαυτώματα: στις Λυγγιάδες, στο Κεφαλόβρυσο στη Μουσιωτίτσα, στο Κομμένο-Αρτας κ.α.

Οι χιτλερικοί για να επιβάλουν την «Νέα τάξη πραγμάτων» στον κόσμο αγνόησαν κάθε ηθικό φραγμό και κάθε ανθρωπιστική αντίληψη, που διέπει τις σχέσεις των πολιτισμένων κοινωνιών.

Για το στρατιώτη των Ες - Ες, ένα ήταν το ιδανικό: Η τυφλή πειθαρχία στις εντολές του Φύρερ για την επικράτηση του ναζισμού, «δια πυρός και σιδήρου» σε όλον τον κόσμο.

Και να η απάντηση στα παραπάνω, μες από τη διαταγή του Γ' Ράιχ της 16ης Δεκεμβρίου 1942, που ενσωματώθηκε στον ισχύοντα στρατ. Κανονισμό για την καταπολέμηση των ανταρτών.

«Εις τον Φύρερ έφθασαν αναφοραί σύμφωνα με τας οποίας εζητήθησαν από τρατιώτας της Βέρμαχτ μεταγενεστέρως ευθύναι, ένεκα της στάσεως των εις τον αγώνα κατά των συμμοριτών. Σχετικώς ο Φύρερ διατάσσει:

Ο εχθρός ρίπτει εις τον συμμοριακόν αγώνα φαντατικούς, κατά το κομμουνιστικόν πνεύμα εκπαιδευμένους αγωνιστάς, οι οποίοι προ ουδεμίας πράξεως βίας διστάζουιν. Εις τα περιπτώσεις αυτάς πρόκειται περί ζωής ή θανάτου.

Με στρατιωτικήν υψηλοφροσύνην ή με τας συμφωνίας της συνθήκης της Γενεύης δεν έχει ο αγών αυτός καμμιάν πλέον σχέσιν. Εάν ο αγών αυτός εναντίον των συμμοριών, τόσον εις τα ανατολικά εδάφη όσον και εις τα Βαλκάνια, δεν διεξαχθή με τραχύτερα μέσα, δεν θα αρκούιν πλέον αι δυνάμεις εις το προσεχές μέλλον δια να καταβάλωμεν την πανώλην αυτήν.

Ως εκ τούτου ο στρατός διακαιούται να είναι υποχρεωμένος να χρησιμοποιήσει εις τον αγώνα αυτόν χωρίς περιορισμόν κάθε μέσον και εναντίον **γυναικών και παιδιών**, αρκεί να εξασφαλίζεται δι αυτού η επιτυχία. Δισταγμοί οιασδήποτε φύσεως αποτελούν έγκλημα εις βάρος του γερμανικού λαού και εναντίον του στρατιώτου εις το μέτωπον, όστις είναι θύμα των συμμοριακών επιθέσεων και δεν είναι δυνατόν να έχει καμίαν κατανόησιν οιασδήποτε φειδούς απέναντι των συμμοριτών και των συνεργατών των...» (Η Ελλ. Αντίστασις 1941 - 1944. ΠΟΛΥΧΡΟΝΗ ΕΝΕΠΕΚΙΔΗ. Όπως αποκαλύπτεται από τα μυστικά αρχεία της Βέρμαχτ στην Ελλάδα. Σελ. 21)

Έτσι, για τους άβουλους και φανατισμένους αξιωματικούς και στρατιώτες του Χίτλερ, όποιος βρισκόταν στο δρόμο τους, ανεξαρτή του φύλου και ηλικίας, ήταν εχθρός τους και μπορούσαν να τον εξαφανίσουν από προσώπου της γης.

«Ο σκοπός αγιάζει τα μέσα». Να γιατί θρηνήσαμε χιλιάδες νεκρούς από τη ναζιστική πανούκλα.

1943 - 1988. Σαράντα πέντε χρόνια από το ολοκαύτωμα του Ελευθέρου

Το χωριό Ελεύθερο - ένα χωριό της Επαρχίας Κόνιτσας - έγινε ολοκαύτωμα στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα και σύμβολο ηρωικής αντίστασης στους φασίστες κατακτητές, όχι μόνο στο λαό της Ηπείρου, αλλά και όλης της σκλαβωμένης Πατρίδας.

Το χωριό είναι χτισμένο στους πρόποδες του Κλέφτη, ανατολικά της Κόνιτσας.

Στην περίοδο του ελληνοϊταλικού πολέμου, πολλοί κάτοικοι των χωριών από την πρώτη μέρα της απρόκλητης επίθεσης του ιταλικού φασισμού στη χώρα μας (28 Οκτώβρη 1940), βρέθηκαν στην πρώτη γραμμή του Μετώπου και με το όπλο στο χέρι υπεράσπισαν την πατρίδα. Μέσα στη φωτιά της μάχης, στις σκληρές συνθήκες του αγώνα με τον ξένο κατακτητή, μ' αφάνταστο ηρωισμό, αυτοθυσία, αποφασιστικότητα και πίστη στη νίκη, που τους έδινε η συναίσθηση πως αγωνίζονται για μια δίκαιη και ιερή υπόθεση, για τη λευτεριά και την τιμή, της πατρίδας, για τους δικούς τους και τα σπίτια τους, τα στρατευμένα παιδιά του χωριού μας, συνέβαλαν κι αυτά στην εκδίωξη των εισβολών και από την τελευταία γωνία του ελληνικού εδάφους, ως τα βουνά της Αλβανίας.

Υποχωρώντας οι Ιταλοί, κάτω από την πίεση του ελληνικού Στρατού, εκτός από τη λεηλασία που έκαναν στο χωριό, έκαψαν και μερικά σπίτια.

Στα χρόνια της Κατοχής οι κάτοικοι του Ελευθέρου, όπως και πολλοί κάτοικοι άλλων χωριών, οργανώθηκαν στο Ε.Α.Μ. Μάλιστα πολλοί νέοι του χωριού, όπως οι: Μιχάλης Μπόγδος, Δημήτριος Σταυρίδης, Χαράλαμπος Δάλλας, Νικόλαος Ματσής, Δημήτριος Τζηνέρης, Σωτήρης Σπανός, Νικόλαος Σέτης, Παναγιώτης Πλατής, Χρήστος Κατής, Βασίλης Ρόμπολος, Στέργιος Τζηνέρης, ήταν στο μόνιμο ΕΛΑΣ και στην Πολιτοφυλακή. Επίσης πολλοί νέοι ήταν οργανωμένοι στην Ε-ΠΟΝ και στον εφεδρικό ΕΛΑΣ. Στο χωριό λειτουργούσε και η Εθν. Αλληλεγγύη.

Οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ τον Ιούνη και ιδιαίτερα τον Ιούλη του 1943, σε επανελημμένες συγκρούσεις, είχαν προκαλέσει σοβαρές απώλειες στους Ιταλούς και Γερμανούς καταχτητές.

Οι επιχειρήσεις εκείνες, που έγιναν σε όλες σχεδόν τις περιοχές της Κεντρικής και Νότιας Ελλάδας, είχαν σαν αποτέλεσμα την παραπλάνηση των Γερμανών που νόμισαν πως οι Αγγλοαμερικάνοι θα αποβιβάζονταν στην Ελλάδα. Για το σκοπό αυτό, μετέφεραν από την Ιταλία, τρεις ολόκληρες μεραρχίες στη χώρα μας, ενισχύοντας έτσι τις δυνάμεις τους.

Το τελευταίο δεκαήμερο του Ιούλη, ισχυρές φάλαγγες των Γερμανών, απ' αυτές που κινήθηκαν προς την Ελλάδα, ενήργησαν σειρά επιθέσεων στην Ήπειρο ενάντια στις αντάρτικες δυνάμεις.

Οι Γερμανοί κι όταν ακόμη πείστηκαν ότι η απόβαση στην Ιταλία, κάθε άλλο παρά αποτελεί αντιπερασπισμό μιας απόβασης στα Βαλκάνια, φοβούνταν πάλι μη γίνει καμιά ανάλογη ενέργεια στις ακτές της Ηπείρου. Γι' αυτό βάλθηκαν με τη φωτιά και το σίδερο να τσακίσουν τις δυνάμεις των ανταρτών, να σβήσουν τα ορμητήρια τους.

Την περίοδο αυτή διέπραξαν ανήκουστες θηριωδίες ενάντια στους αθώους κατοίκους των χωριών της Ηπείρου. Ένα απ' τα πρώτα θύματα ήταν το χωριό Μουσιωτίτσα (στο δρόμο Φιλιππιάδας - Ιωαννίνων).

Αυτός ήταν και ο σοβαρότερος λόγος που οι Γερμανοί, στις 25 Ιούλη 1943, κύκλωσαν το χωριό, το λεηλάτησαν, το έκαψαν και εκτέλεσαν 154 από τους κατοίκους του.

Αργότερα, την ίδια και χειρότερη τύχη με τη Μουσιωτίτσα, είχε το χωριό Κομμένο Άρτας. Οι ορδές του Χίτλερ αφού έκαψαν το χωριό, ολοκλήρωσαν το όργιό τους σκοτώνοντας 388 κατοίκους.

Τις ίδιες μέρες οι Γερμανοί άρχισαν μεγάλες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις κατά των δυνάμεων του Στρατηγείου Δυτ. Μακεδονίας, του ΕΛΑΣ και στις περιφέρειες Γρεβενών, Βοΐου, Καστοριάς. Οι επιχειρήσεις άρχισαν με ταυτόχρονη κίνηση γερμανικών δυνάμεων από Κοζάνη - Γιάννινα - Κόνιτσα.

Τμήματα του Αρχηγείου Πίνδου του ΕΛΑΣ, η δύναμη των οποίων έφτανε τους 800 άνδρες, σε συνεργασία με τις πολιτικές οργανώσεις του ΕΑΜ, παρακολουθούσαν με προσοχή τις κινήσεις των Γερ-

μανών και βρίσκονταν σε επιφυλακή για ν' αποκρούσουν τις επιθέσεις του εχθρού.

Σύμφωνα με πληροφορίες, που έφταναν από την Κόνιτσα κι άλλες περιοχές, οι Γερμανοί ετοιμάζονταν για εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στη Λάκκα Αώου και γενικά στην περιοχή της Πίνδου για να εξοντώσουν τα τμήματα του ΕΛΑΣ που βρίσκονταν σ' αυτή την περιοχή και να συναντηθούν με τ' άλλα στρατεύματα που έκαναν επιθέσεις από την περιοχή Γρεβενών - Βοΐου - Καστοριάς.

Στις 22 Ιούλη οι Γερμανοί κινήθηκαν από την Κόνιτσα για να εφαρμόσουν το σχέδιό τους.

Το πρώτο προωθημένο αντάρτικο φυλάκιο, που βρίσκονταν στη Σουσνίτσα αγρυπνούσε και παρακολουθούσε τις κινήσεις των Γερμανών.

Οι κάτοικοι του χωριού Ελεύθερου εγκατέλειψαν τα σπίτια τους και τα νοικοκυριά τους κι έφυγαν για τα δάση να σωθούν από τους καννίβαλους. Έμειναν στο χωριό ένας γέρος και μια γριά, που δεν μπορούσαν ν' ακολουθήσουν τον υπόλοιπο κόσμο. Επίσης, έμεινε στο χωριό κι ένας διανοητικά άρρωστος.

Τ' αντάρτικα τμήματα της 9ης μεραρχίας του ΕΛΑΣ, με αρχηγούς τους καπεταναίους Χρήστο Μόσχο (Πέτρο), Μαύρο, Κατσαντώνη, Αθάνατο κ.α. έπιασαν θέσεις και οχυρώθηκαν ανατολικά του χωριού.

Μαζί με τα τμήματα του Αρχηγείου Δυτ. Μακεδονίας, σ' αυτές τις επιχειρήσεις, έπαιρνε μέρος και ένα τμήμα του Αρχηγ. Ηπείρου.

Κατά το μεσημέρι εμφανίστηκαν οι Γερμανοί στο δυτικό μέρος του χωριού, νομίζοντας ότι δε θα συναντούσαν αντίσταση· όμως γελάστηκαν.

Μόλις πλησίασαν το αντέρισμα που είναι κοντά στο χωριό, τους σταμάτησαν οι ριπές πολυβόλων των ανταρτών.

Ο εχθρός ξαφνιασθηκε και ακροβολίστηκε αμέσως διξιά κι αριστερά του δρόμου· η μάχη, από την πρώτη στιγμή, ήταν σκληρή και άνιση. Ο εχθρός διέθετε σύγχρονο οπλισμό και πυροβολικό, ενώ οι αντάρτες είχαν στη διάθεσή τους ένα βαρύ πολυβόλο, έναν όλμο και μερικά οπλοπολυβόλα με λιγοστές σφαίρες.

Η μάχη κράτησε τέσσερις μέρες. Οι βάρβαρες ορδές των Ούννων αφού δεν μπόρεσαν να κάμψουν την αντίσταση των ανταρτών, αναγκάστηκαν να φέρουν και πυροβολικό.

Την τρίτη μέρα, το πυροβολικό του εχθρού άρχισε να σφυροκοπά τις θέσεις των ανταρτών στον Άι Γιώργη, στη Μεταμόρφωση του Σωτήρος, στον Προφ. Ηλία και αλλού.

Οι αντάρτες, παρά το σφυροκόπημα, κράτησαν γερά τις θέσεις τους.

Στις μάχες αυτές σκοτώθηκαν, βορειοδυτικά του χωριού, δυο ελασίτες αντάρτες από την Κόνιτσα: Ο Λάμπρος Αρχιμαντρίτης και ο Χρήστος Γιούσιος. Λίγο αργότερα, με τη σύμπτυξη των Γερμανών, στη Σουσνίτσα σκοτώθηκε ο Παντελής Ευαγγέλου, επίσης από την Κόνιτσα? Ιερή παρακαταθήκη του λαού μας μένουν, η ζωή και η δράση, το παράδειγμα και η θυσία τους. Οι φάλαγγες των αθάνατων νεκρών του Αγώνα εμψυχώνουν τους ζωντανούς κι οι φάλαγγες αυτές είναι αμέτρητες. Αιώνια η μνήμη στους ήρωες, που έπεσαν για τη λευτεριά και την ανεξαρτησία της Ελλάδας...

Την Τέταρτη μέρα της μάχης, κατά το βράδυ, επειδή οι Γερμανοί είχαν προχωρήσει από άλλη κατεύθυνση προς την οροσειρά του Σμόλικα, οι αντάρτες υποχρεώθηκαν να συμπυχθούν για να μην εγκλωβιστούν.

Έτσι οι Γερμανοί στις 26 Ιούλη μπήκαν στο Ελεύθερο και το αφάνισαν.

Από την πρώτη στιγμή που πάτησαν το πόδι τους στο χωριό, άρχισαν το καννιβαλικό τους έργο, που δύσκολα μπορεί να συλλάβει ανθρώπινη φαντασία. Το όργιο κράτησε από τα χαράματα ως αργά το βράδυ και μέσα σε λίγες ώρες σκορπίστηκε πάνω από τα σπίτια του Ελεύθερου η νέκρα του θανάτου και του ρημαγμού.

Τα σπίτια του χωριού παραδόθηκαν στις φλόγες. Ο νους σταματά μπροστά στην τραγωδία του Ελεύθερου. Από τα 80 και πάνω σπίτια

Σημείωση 7. Ο α' ήταν 21 ετών, ο β' 28 και ο γ' 22. Και οι τρεις, μαζί με το Νάκο Αναστασίου, τον Όθωνα Νάτση, τον Κώστα Λάππα, τον Αλέκο Γκότζο και έναν οδηγό από το Ελεύθερο, είχαν πάει, με εντολή της αντάρτικης διοίκησης, για αναγνώριση και μες στην πυκνή βλάστηση δε κατάλαβαν τους Γερμανούς που παρουσιάστηκαν ξαφνικά κι άρχισαν τις ριπές.

Από τα γερμανικά αυτά τμήματα σκοτώθηκε στη Νταλιόπολη (μεταξύ Κλέφτη και Σμόλικα) ο Στέργιος Μεσσής από το χωριό Πάδες, που φύλαγε με μια ανταρτοομάδα εκείνο το σημείο.

του χωριού, έμεινε μόνον ένα. Από τ' άλλα έμειναν οι τέσσερις τοίχοι και τα συντρίμια.

Οι Γερμανοί έβαλαν φωτιά επίσης και στους αχερώνες και σ' ό,τι άλλο μπορούσε να καεί.

Έκαψαν το σχολείο του χωριού, που είχε χτιστεί το 1935, την εκκλησία Άγιος Νικόλαος και πολλά ξωκλήσια. Τίποτα δεν έμεινε όρθιο στο χωριό· η καταστροφή ήταν ολοκληρωτική. Οι φλόγες ήταν μεγάλες - θεόρατες κι ανέβαιναν βιαστικά σαν λυσσασμένες στον ουρανό.

Πάνω από το χωριό, ο ουρανός πότε γίνονταν γκρίζος, πότε μαύρος από τον καπνό.

Οι Χιτλερικοί δολοφόνησαν άνανδρα τρεις κατοίκους που είχαν μείνει στο χωριό.

Το δολοφονικό χέρι των φασιστών σκόρπισε παντού την ερήμωση και το θάνατο.

Η Αικατερίνη Μπόγδου, ετών 75-80, βρήκε μαρτυρικό θάνατο. Κάηκε μες στο σπίτι, χωρίς να βρεθεί ούτε το παραμικρό ίχνος.

Τον Ιωάννη Γιούτο, ετών 80 περίπου, αφού τον έσφαξαν ή τον σκότωσαν, τον πήραν σβαρνίζοντας και τον έριξαν στη φωτιά και κάηκε.

Ο Λάμπρος Αρχιμαντρίτης από την Κόνιτσα
Ο Παντελής Ευαγγέλου από την Κόνιτσα.

Τα ίχνη από το σβάρνισμα φαίνονταν καμιά τριάνταριά μέτρα, καθώς το αίμα έβαψε το δρόμο.

Το τρίτο θύμα ήταν ο διανοητικά άρρωστος Βασίλης Μπόγδος, ετών 55-60 περίπου.

Μέρες, φαίνεται, θα 'χε να βάλει μπουκιά ψωμί στο στόμα του, γι' αυτό ανέβηκε σε μια μουριά να φάει μούρες, να καταπραΰνει λίγο την πείνα του. Τίποτε άλλο δεν έβλεπε και δεν άκουγε γύρω του ο Βασίλης, εκτός από την πείνα του, τη θεριεμένη μέσα του.

Και τη στιγμή που άπλωσε το χέρι του να κόψει μια μούρα, μια ριπή αυτόματου του τρύπησε το κορμί και σαν αγριοπούλι σκοτωμένο από τα σκάγια κυνηγού σωριάστηκε κάτω.

Έτσι τον βρήκαν οι συγχωριανοί του λίγες μέρες αργότερα, που γύρισαν από το δάσος.

Εκείνες τις μέρες που συνεχίζονταν ακόμα οι μάχες στο χωριό, δυο κάτοικοι του χωριού, ο Ηλίας Πλατής και ο Στέργιος Ρούβαλης, προσπάθησαν να μπουύν στο χωριό, αλλά έπεσαν σ' ενέδρα των Γερμανών, όπου σκοτώθηκε ο Πλατής.

Οι Γερμανοί, αφού ολοκλήρωσαν την καταστροφή του χωριού, έβαλαν ύστερα φωτιά και στα σπαρτά που βρίσκονταν στα γύρω χωράφια.

Η δουλειά και το έργο των προγόνων μας, που τόσο σκληρά εργάστηκαν αιώνες για να χτίσουν το χωριό, καταστράφηκε μέσα σε μια μέρα. Οι κάτοικοι, που είχαν φύγει να σωθούν στα δάση από τους Βάρβαρους εχθρούς παρακολουθούσαν από την Πέτρα του Λέτσιου, του Σουφλιά, και από άλλα μέρη, πως καίγονταν τα σπίτια τους, το 'να μετά το άλλο.

Στα πρόσωπα των κατοίκων ζωγραφίστηκε μια ταραχή, αναστάτωση, φόβος, ανησυχία και ο νους του καθενός πετούσε στο μέλλον, πως να ζήσει μετά απ' αυτή την καταστροφή, που θα στεγάσει τη φανιλιά του, τα ζώα και πολλά άλλα πράγματα.

Οι γυναίκες άρχισαν να κλαίνε, να μοιρολογούν και να καταριούνται τους καταχτητές. Και πως να μην κλάψουν; Χάθηκε όλο το νοικοκυριό τους..

Όταν βράδιασε, η φωτιά δεν είχε σβήσει ακόμα. Πάνω από το χωριό απλώθηκε η θλίψη και η βουβαμάρα.

Πουθενά δεν ακούγονταν παιδικές φωνές όπως πριν την καταστροφή. Ακόμα και τα πουλιά εξαφανίστηκαν από το φόβο της φωτιάς. Πουθενά σημάδι ζωής. Ιούλης μήνας και το χωριό έμεινε έρημο μες στα ερείπια του. Σ' έπιανε τρόμος να μπεις μέσα κι αν το τολμούσες, αναριγούσες βλέποντας μερικές γάτες, που είχαν γλιτώσει από τις φλόγες, να τρέχουν, αγριεμένες, στ' αντίκρισμά σου.

Η 26 Ιούλη είναι μια ματωμένη, μια μαύρη μέρα στην ιστορία του Ελευθέρου...

Πριν αποχωρήσουν, οι Γερμανοί άφησαν μια πινακίδα που έγραφε τα εξής: «Το χωριό Ελεύθερο εξαφανίστηκε από το πρόσωπο της γης, διότι οι κάτοικοί του αντιστάθηκαν στα γερμανικά στατεύματα, που ήρθαν στην Ελλάδα να επιβάλουν την τάξη».

Πραγματικά το Ελεύθερο καταστράφηκε, οι κάτοικοί του, όμως, το ξανάχτισαν και σήμερα ζει αναπτύσσεται και προοδεύει.

Ο γερμανικός φασισμός, κάτω από τα συντριπτικά χτυπήματα του Κόκκινου Στρατού και των Συμμάχων, πέθανε στη φωλιά του, εκεί που γεννήθηκε.

Το Ελεύθερο, στον πανεθνικό συναγερμό της Εθν. Αντίστασης που ξεσήκωσε όλη τη χώρα, δεν υστέρησε καθόλου. Είχε τη δική του θέση, τη δική του πορεία και τη δική του προσφορά. Δεν έμεινε κανείς έξω από τις οργανώσεις του ΕΑΜ, της ΕΠΟΝ και της ΕΘΝ. ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ.

Ο καθένας, με τον τρόπο του πρόσφερε τις υπηρεσίες του για την πατρίδα.

Δημ. Μπόγδος

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ – ΗΡΩΕΣ
(Αγ. Τριάδα Κόνιτσας, 16 - 10 - 44)

Ο Οκτώβρης του 1944, ήταν ο μήνας της λευτεριάς για την Ελλάδα. Οι Γερμανοί, βλέποντας τις μεραρχίες του κόκκινου Στρατού να πλησιάζουν στα Βαλκάνια και φοβούμενοι κύκλωση (από τη θάλασσα έρχονταν οι Άγγλοι) και εκμηδενισή τους, επιτάχυναν την αποχώρησή τους από τη χώρα μας.

Στις 16 Οκτώβρη έφευγαν και από την Κόνιτσα. Ο Ε.Λ.Α.Σ γνωρίζοντας, από πληροφορίες των οργανώσεων, για τη συγκεκριμένη μέρα αποχώρησης των Γερμανών, προώθησε τμήματα του 85ου Συντ/τος γύρω από την πόλη, με σκοπό να πιέσουν τους Γερμανούς να φύγουν εσπευσμένα, ώστε να μην προλάβουν να κάνουν σοβαρές ζημιές στην πόλη ή να πάρουν μαζί τους ομήρους.

Τμήμα μ' επικεφαλής το Μετσοβίτη (Κ. Κηπουρό), τα μεσάνυχτα της παραμονής έφτασε στα λοφάκια της Αγίας Τριάδας (κάτω από την Ηλιόρραχη) και έστησε ενέδρα κατά μήκος του δρόμου. Οι διμοιρίες με τις ομάδες τους, έπιασαν θέσεις μέσα στις κουμαριές και στους όχθους των χωραφιών και περίμεναν ώσπου να ξημερώσει. Στο σημείο της ενέδρας, ο δρόμος έχει μια στροφή και τ' αυτοκίνητα αναγκαστικά κόβουν ταχύτητα. Τα χωράφια είναι χαμηλότερα από το δρόμο και στη θέση, που είναι το χωράφι του Δ. Λάππα υπάρχει ένα γεφυράκι για να περνούν τα νερά προς το ποτάμι. Εκεί στο γεφυράκι τοποθετήθηκαν τέσσερις αυτοματιστές, που θα χτυπούσαν τους μοτοσικλετιστές, οι οποίοι συνήθως προηγούνταν των γερμανικών αυτοκινήτων. Ήταν ο Παναγιώτης Καραγιάννης από τη Ζέρμα, ο Βασίλης Σπανός από το Πεκλάρι, ο Γιάννης Γάκης⁸ και ο Αλέκος Ντάφλης από την Κόνιτσα.

Σημείωση 8. Ο Γιάννης Δ. Γάκης γεννήθηκε το 1924 στην Κόνιτσα. Υπηρέτησε στο 85 Συν/γμα του ΕΛΑΣ και πολέμησε σε όλες τις μάχες με το τμήμα του. Πολλές φορές κατέβηκε από το Ζαγόρι με μικρή ανταρτοομάδα και έκαψε αρκετά αυτοκίνητα των Γερμανών στο δρόμο Γιάννινα - Καλπάκι. Γι' αυτή τη δράση του είχε πάρει και έπαινο από τη διοίκησή του. Στις μάχες του Ελευθέρου και της Αγ. Τριάδας τραυματίστηκε. Μετά τη

Κοντά στην Αγ. Τριάδα, έπιασε θέση ο Γρηγόρης Αραμπατζής από τα Καβάσιλα μ' ένα πολυβόλο. Καμουφλαρισμένοι οι αντάρτες στους γύρω κουμαρόλοφους, περίμεναν ανυπόμονα το ξημέρωμα για να δώσουν ένα τελευταίο μάθημα στο μισητό εχθρό, που επι τριάμιση χρόνια ταλάνισε τον τόπο μας.

Ξημέρωσε. Από την Κόνιτσα ακούστηκε βουητό αυτοκινήτων, που όλο πλησίαζε. Και τότε εμφανίστηκε ένας απροσδόκητος εχθρός από τον κάμπο μια πυκνή ομίχλη, που ξαπλώνονταν σιγά σιγά, ξακρίζοντας προς τη δημοσιά. Σε λίγο μια αχλή γκρίζα σκέπασε όλο το τοπίο, κάμπο και λοφοπλαγιές.

Διαβολική συγκαιρία: τότε έφτασε στο σημείο της ενέδρας και η γερμανική φάλαγγα.

Αλλά ας δούμε πως περιγράφουν τις λεπτομέρειες, για κείνη τη φονική μάχη μερικοί αντάρτες που έλαβαν μέρος σ' αυτή.

«Βρισκόμασταν στη Μόλιστα, λίγες μέρες πριν από τη μάχη - αφηγείται ο Αντώνης Κυπαρίσης απ' το χωριό Οξυά Κόνιτσας.

Είχαμε γυρίσει, μετά από πολύμηνη απουσία στα Τζουμέρκα και την Άρτα, όπου το τμήμα μας είχε δώσει αρκετές μάχες με τους ναζήδες αφήνοντας εκεί μεταξύ των άλλων και τους λεβέντες Τσάγκα (από Νικάνωρα) και Τσιαλογιάννη (από Καστάνιανη) νεκρούς.

Φύγαμε από τη Μόλιστα, για την εξοχή και τη νύχτα κατεβηκαμε στο εκκλησάκι της Αγ. Τριάδας μεταξύ Μαζιού και Ηλιόραχης.

Οι επικεφαλής του τμήματος έκαναν τις σχετικές αναγνωρίσεις και πρωτού ξημερώσει όλες οι ομάδες έπιασαν τις κατάλληλες θέσεις. Η ομάδα μου, στην οποία, ως υπεύθυνος της ΕΠΟΝ λόχου, ήμουν καπετάνιος, παρατάχτηκε σ' έναν μικρό όχτο, λίγα μέτρα από το δημόσιο δρόμο. Είχαμε ενισχυθεί και με τρεις αυτοματιστές (Σπανό, Ντάφλη και Καραγιάννη) καθώς και μ' έναν ανθυπολοχαγό το Λευτέρη Παππά από το Μ. Περιστερί.

Η διαταγή ήταν: μόλις θα 'φταναν οι Γερμανοί στον τομέα της ο-

---

Βάρκιζα επιστρατεύτηκε και εξορίστηκε στην Κρήτη, για τη συμμετοχή του στην Εθν. Αντίσταση.

Μετά την εξορία τον συνελαβαν στα Γιάννινα και εκτελέστηκε στο Σταυράκι την ίδια μέρα με τη Σοφία Φαρίδου και τον Αναστάσιο Μιχάλη από την Κόνιτσα...

μάδας μας, θα βάζαμε όλοι εμείς κατά της φάλαγγας που σύμφωνα με τις πληροφορίες μας θα βάδιζε από Κόνιτσα προς Μπουραζάνι.

Όταν ξημέρωσε, για κακή μας τύχη, έπιασε μια ομίχλη που ξαπλώθηκε από τον κάμπο ως τις θέσεις μας. Τέτοια εποχή, αυτό είναι συνηθισμένο φαινόμενο στους κάμπους.

Μετά από λίγη ώρα κι ενώ οργανώναμε τις θέσεις μας, μας ειδοποίησαν ότι οι Γερμανοί βγήκαν από την Κόνιτσα με αυτοκίνητα και μοτοσικλέτες.

Δεν άργησαν και πολύ να φτάσουν στο σημείο που τους περιμέναμε. Με το πλησίασμα στη γεφυρούλα του δρόμου, οι προωθημένοι αυτοματιστές εξουδετέρωσαν κεραυνοβόλα τη μοτοσικλέτα, που πήγαινε μπροστά και η ομάδα μας έβαλε ενάντια στο αυτοκίνητο που ακολουθούσε. Η ορατότητα ήταν περιορισμένη λόγω της ομίχλης που προαναφέραμε, και δεν βλέπαμε καθαρά το αυτοκίνητο, όμως συνεχίσαμε τους πυροβολισμούς για κάμποσα λεπτά.

Στο μεταξύ, από τον απέναντι λόφο ακούστηκαν ριπές από το βαρύ πολυβόλο, που είχε θέση κάθετα προς το δρόμο και χτυπούσε τ' αυτοκίνητα από πίσω.

Οι Γερμανοί αφνιδιάστηκαν. Η μοτοσικλέτα και ένα αυτοκίνητο καταστράφηκαν.

Μερικοί Γερμανοί που γλίτωσαν έτρεξαν κατά τον κάμπο. Οι αυτοματιστές μας, πέρασαν το δρόμο και διακρίναμε ένα Γερμανό που σήκωνε ψηλά τα χέρια. Τότε τον πλησίασε ο Καραγιάννης αλλά μικρόσωμος όπως ήταν, του αρπάζει ο Γερμανός το στεν. Τον βλέπει ο Σπανός, ρίχνει και σκοτώνει το Γερμανό, αλλά μια σφαίρα παίρνει τον Καραγιάννη στο πόδι.

Πλησίασα κι εγώ το δρόμο· οι αυτοματιστές ήρθαν από το μέρος μας. Ο Καραγιάννης πονούσε από το τραύμα του και μου λέει:

- Κυπαρίσση πάρε με.

Τον παίρνω στην πλάτη μου και μόλις έκανα δυο βήματα, ένας Γερμανός, κρυμμένος πίσω απ' τα βάτα, μας πυροβόλησε και η σφαίρα πέρασε κοντά στην καρδιά του Καραγιάννη και ξυστά σε μένα, στον ώμο και μ' έκαψε.

Του λέω: «Τραυματίστηκες»;

Εκείνος έβγαλε ένα ωχ. Κατάλαβα.

Του λέω: «Ξάπλωσε κάτω» και ταυτόχρονα τον ακούμπησα στη γη.

Γυρίζω το βλέμμα μου προς το δρόμο και βλέπω το Γερμανό, που φορούσε πράσινο καπέλο, να σκοπεύει και να ρίχνει σε κάθε μας κίνηση. Εδώ πρέπει να πω, ότι ο δρόμος εκεί είχε ανάχωμα, δηλαδή ήταν πιο ψηλά από τα χωράφια.

Στο σημείο που ήμουν, ήρθε με τ' οπλοπολυβόλο ο Κώστας Μακρής (από το Κάντσικο) αλλά μόλις έκανε να βάλει, παθαίνει εμπλοκή.

Θύμωσε και γύρισε να φύγει, μια σφαίρα όμως το βρίσκει κατάστηθα και τον αφήνει στον τόπο χωρίς να κάνει ένα ώχ, χωρίς να χυθεί μια σταγόνα αίμα.

Αμέσως φωνάζω πίσω, προς το ύψωμα δηλαδή, πιο πάνω από τη γραμμή εξόρμησης της ομάδας μας. Ήταν ο αξιωματικός διοίκησης, ο Μετσοβίτης και ο Χριστόφορος Γκαραβέλας.

Τους είπα, ότι πίσω από το δρόμο είναι Γερμανοί και μας φάγαν τόσα παιδιά.

Αμέσως έστειλαν τον ανθ/γό Κοντοκάλη, και το Στεφ Ζούκη, αλλά μόλις ανέβηκαν στο κατάστρωμα του δρόμου, έριξαν οι Γερμανοί και σκότωσαν το συν. Κοντοκάλη.

Τότε έτρεξε ο Κώστας Ζιώγας (από το Κάντσικο) μαζί με άλλους και πέρασαν κάτω από το γεφυράκι (οχετό) και ο Ζιώγας σκότωσε το Γερμανό.

Εγώ, σ' αυτό το διάστημα, βρέθηκα πίσω από μια γκορτιά, αλλά επειδή ο δρόμος ήταν ψηλά και οι Γερμανοί πίσω από το δρόμο, δεν μπορούσαν να με χτυπήσουν γιατί οι σφαίρες έφευγαν ψηλά και ξεφλούδιζαν τα κλωνάρια της γκορτσιάς. Για κάμποση ώρα χαλούσε ο κόσμος απο πυροβολισμούς, φωνές, βογγητά των δικών μας και των Γερμανών.

Κάποια στιγμή σταμάτησαν τα πυρά. Τότε βρήκα την ευκαιρία πήρα στην πλάτη τον Καραγιάννη και τράβηξα την ανηφόρα. Μετά απο λίγο, συναντήσαμε τραυματιοφορείς, πήραν τον τραυματία και τον μεταφέρανε στην Εξοχή, όπου οι γιατροί τον έκαναν καλά, παρόλο που η σφαίρα είχε περάσει εννέα χιλιοστά από την καρδιά⁹.

Σημείωση 9. Ο υπέροχος αυτός λαϊκός αγωνιστής, που γλύτωσε απο το γερμανικό βόλι, λίγα χρόνια αργότερα ως ταγματάρχης του Δ.Σ.Ε, σε μάχη που έγινε στη Δράγανη

Αφού τακτοποίησα τον τραυματία, γύρισα πίσω στο δρόμο.

Εκεί οι δικοί μας είχαν ριχτεί στη λαφυραγώγηση. Άλλος όπλα, άλλος μυδράλιο και ό,τι υπήρχε στ' αυτοκίνητα των Γερμανών.

Εγώ άνοιξα τον ντουλαπάκι του αυτοκινήτου και βρήκα μια πένσα, ένα ανοιχτήρι για κονσέρβες και ένα σωληνάριο τυρί κρέμα.

Σε λίγο πήραμε εντολή να γυρίσουμε πάλι για την Εξοχή. Οι απώλειες της ομάδας μας ήταν μεγάλες· είχαμε έξι νεκρούς, τα πιο λεβεντόπαιδα. Οι Γερμανοί είχαν μεγαλύτερες απώλειες. Τρεις μοτοσικλέτες και ένα ή δυο αυτοκίνητα και δεκαεπτά νεκρούς, αν θυμάμαι καλά. Το μυδράλιο, που είχαν στημένο πάνω στ' αυτοκίνητο, δεν μπόρεσαν να το χρησιμοποιήσουν εναντίον μας γιατί τους αιφνιδιάσαμε...

Όταν είχαμε απομακρυνθεί από το μέρος της μάχης, Γερμανοί από την Κόνιτσα βγήκαν και πολυβολούσαν όλα τα υψώματα - δεξιά του δρόμου προς Ηλιόραχη και Μάζι - χωρίς να μας κάνουν καμιά ζημιά.

Την άλλη μέρα οι Γερμανοί εγκατέλειψαν την Κόνιτσα και έφευγαν προς Μπουραζάνι-Αλβανία. Κατεβήκαμε κι εμείς πάλι και πιάσαμε τα υψώματα Μάζιου και Αετόπετρας, αγνατεύοντας το Μπούραζάνι.

Οι Γερμανοί έβαζαν συνέχεια, με το πυροβολικό από το Μπουραζάνι, στην Κόνιτσα και στη γέφυρα Αώου. Δεν άργησαν ν' αντιληφθούν και τις δικές μας κινήσεις στα υψώματα και να στρέψουν τα πυροβόλα επάνω μας.

Έστειλαν και πεζικό εναντίον μας, αλλά μετά από τόσες οβίδες (οι Γερμανοί τις έριχναν αφειδώς γιατί δεν μπορούσαν να τις κουβαλήσουν φεύγοντας), εμείς αναδιπλωθήκαμε στα παραπάνω υψώματα.

Στην Αετόπετρα, μας σκότωσαν έναν αντάρτη από το Παλιοσέλι, που λέγονταν Δημήτρης Μουστάκας. Τον βρήκαμε την άλλη μέρα με μια σφαίρα στο κεφάλι. Οι Γερμανοί έφευγαν για την Αλβανία σε φάλαγγες και όταν φτάσαμε πια στο Μπουραζάνι, που ήταν η βάση τους, βρήκαμε τα πάντα συρματοπλεγμένα. Πυρομαχικά εγκατελειμμένα και φόβος από ναρκοπέδια..

Ο Νικόλας Μουρεχίδης από την Κόνιτσα αφηγείται:

«...Κινήσαμε από τη Ζέλιστα και φτάσαμε στην Αγ. Τριάδα 3-4 τα χαράματα, όλος ο λόχος. Πιο πέρα από την Αγ. Τριάδα, κοντά στο

Παραμυθιάς, πιάστηκε βαριά τραυματισμένος και δολοφονήθηκε από κάποιον «μεγαλοπατριώτη» Θόδωρο Φίλο.

δρόμο, έστησε ο Αραμπατζής το πολυβόλο κι εγώ ήμουν γεμιστής. Καθώς ξημέρωσε, έπεσε μια αντάρα που δε βλέπαμε ούτε τη μύτη μας.

Άξαφνα ακούστηκε μια μοτοσικλέτα και πίσω της ακολουθούσε έν' αυτοκίνητο, που μάζευε το καλώδιο από το δρόμο.

Μόλις έφτασαν στη στροφή, ακούστηκαν ριπές από στεν και ο Αραμπατζής έριξε μια ριπή και σταμάτησε, γιατί δεν έβλεπε μες στην καταχνιά. Αμέσως οι Γερμανοί άρχισαν να πυροβολούν και φούντωσε η μάχη. Σε μια στιγμή ακούω: «Ωχ μάνα μ'» «Σύρε κάτω να δεις», μου λέει ο Αραμπατζής. Παίρνω κι εγώ την αραβίδα μου και κατεβαίνω στο δρόμο. Βλέπω ένα Γερμανό που έριχνε προς τα χωράφια, τον ζωγώνω και τον ξεμπερδεύω. Ήρθαν κι άλλοι δικοί μας στο δρόμο και μαζέψαμε πράγματα και νεκρούς. Είδα τον Ανθ/γο Κοντοκάλη νεκρό που τον πήραν μαζί με άλλους προς τα Καβάσιλα.

Δυο Γερμανοί ξέφυγαν και ειδοποίησαν στην Κόνιτσα. Τότε μας έβαλαν με τα κανόνια, αλλά δεν πάθαμε καμιά ζημιά.

Στο μεταξύ δυνάμεις του 85 Συν/τος του Ε.Λ.Α.Σ μ' επικεφαλής τον Γ. Αναγνωστάκη και τον Λ. Βλάχο, έφτασαν στον Άι - Λιά της Κόνιτσας και έριξαν μερικά βλήματα με τους όλμους (τα λάφυρα από το εγχείρημα στο Χάνι Καλλιθέας), αναγκάζοντας έτσι τους Γερμανούς να φύγουν μια ώρα αρχίτερα...»

Λευτέρης Παππός από το Μεγ. Περιστέρι (Ανθ/γός του ΕΛΑΣ).

Γιάννης Κοντοκάλης από την Αρίστη Ζαγορίου (Ανθ/γός του ΕΛΑΣ).

Οι Γερμανοί έφυγαν, η λευτεριά ξαναγύρισε στη ματωμένη και καταστρεμμένη πατρίδα μας. Με πανηγυρικό εκκλησιασμό στη Μητρόπολη και λόγο από το δάσκαλο και καπετάνιο του Ε.Λ.Α.Σ Λάμπρο Βλάχο, με παρέλαση αντάρτικων τμημάτων στην κεντρική πλατεία της Κόνιτσας και παραλλήρημα ενθουσιασμού του λαού της περιοχής, γιορτάστηκε η απελευθέρωση. Όμως από το χαμό των εφτά παλικαριών στη μάχη της Αγίας Τριάδας - της τελευταίας μάχης του πολέμου - μια σκιά θλίψης βαραίνει τις καρδιές των συναγωνιστών τους, του 85 Συν/τος και των οικογενειών τους. Ένας μεγάλος πόνος γι αυτούς τους διαλεχτούς λεβέντες, που είχαν δώσει τόσες και τόσες μάχες με τον εχθρό κι ήταν γραφτό να πεθάνουν, ακριβώς πάνω στο γλυκοχάραμα της λευτεριάς.

Τιμή και δόξα στους ήρωες, ας είναι αθάνατη η μνήμη τους στις γενιές του μέλλοντος. Παραθέτουμε τα ονόματά τους:

1. **Κοντοκάλης Γιάννης**, 30 ετών από την Αρίστη Ζαγορίου.
  2. **Μακρής Κώστας**, 22 ετών από τη Δροσοπηγή (Κάντσικο) Κόνιτσας
  3. **Μήτσιου Δημήτρης**, 21 ετών από την Εξοχή Κόνιτσας.
  4. **Μουστάκας Δημήτρης**, 24 ετών από το Παλαιοσέλι Κόνιτσας.
  5. **Ξεφτέρης Βασίλης**, 22 ετών από το Γανναδιό Μόλιστας - Κόνιτσας
  6. **Παππός Λεντέρης**, ετών από το Μεγ. Περιστέρι Μετσόβου.
  7. **Χατζής Αλέξης**, 19 ετών από την Πηγή (Πεκλάρι) Κόνιτσας.
- Είναι πια, καιρός να τους τιμήσουμε και μ' ένα μνημείο στον τόπο της θυσίας τους.

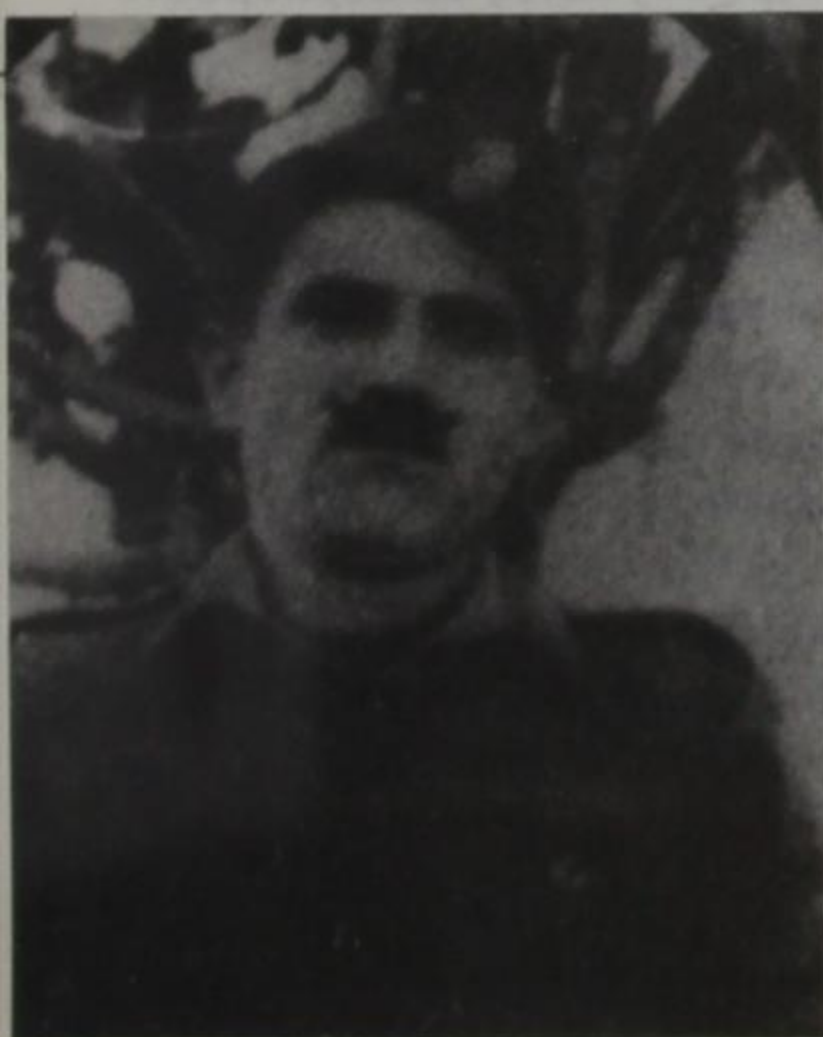

Κώστας Μακρής από τη
Δροσοπηγή Κόνιτσας

ο Γιάννης Γάκης και ο Αλέκος Ντάφλης από την Κόνιτσα.

Νικόλας Μουρεχίδης και Οθων Νάτσης από την Κόνιτσα.

ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟ ΒΙΓΛΑΣ ΓΕΡΟΠΛΑΤΑΝΟΥ.

Το ιστορικό της ανέγερσης του.

Μετά την κατασκευή του Μνημείου Καλλιθέας (1985), ο γράφων έκανε πρόταση στο Παραρτημα της Π.Ε.Α.Ε.Α Κόνιτσας να ανεγερθούν και άλλα Μνημεία σε χώρους που έπεσαν πολλοί πατριώτες αγωνιστές κατά την Κατοχή.

Το παράρτημα δέχτηκε την πρόταση και μου ανέθεσε τη ευθύνη για τις πρέπουσες ενέργειες με το παρακάτω έγγραφό του.

«Εξουσιοδότηση

Το Παράρτημα της Π.Ε.Α.Ε.Α Κόνιτσας, μετά την απόφαση του Δ. Συμβουλίου για την ανέγερση Μνημείων πεσόντων Αγωνιστών της Εθν. Αντίστασης στην περιοχή Κόνιτσας, (Βίγλα, Αγ. Τριάδα, Σουσνίτσα κ.α.)

Εξουσιοδοτεί

Το Σωτήρη Τουφίδη να προβεί σε όλες τις απαιτούμενες ενέργειες, για τον παραπάνω σκοπό. Στις ενέργειες αυτές θα συμπαραστέκεται το Δ. Συμβούλιο του Παραρτήματος.
Κόνιτσα 29/6/87».

Πρώτη ενέργεια ήταν να βρούμε τον κατάλληλο χώρο για το Μνημείο. Σ' αυτό βοήθησαν, οι άξιοι συγχαρητηρίων, κάτοικοι Γεροπλατάνου Χαράλαμπος Ταλιούρης και Γιώργος Οικονόμου οι οποίοι έκαναν σημαντική προσφορά, με τη δωρεάν παραχώρηση στο Παράρτ. Π.Ε.Α.Ε.Α, τα ιδιόκτητα χωράφια τους στη θέση «Βύλα» (Δίπλα από το σημείο που έπεσαν οι πατριώτες).

Αμέσως μετά έγινε γνωστό δια του τύπου ότι θα ανεγερθεί Μνημείο στη συγκεκριμένη θέση με έκκληση σε κάθε κατεύθυνση. Παραθέτουμε το κείμενο:

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ — ΚΑΛΕΣΜΑ.

Προς τους Κοινοτάρχες, Αδελφότητες, Συλλόγους και κάθε Πατριώτη των Επαρχιών Κόνιτσας - Ζαγορίου - Παγωνίου

Αγαπητοί συμπατριώτες,

Το Δ.Σ. του Παραρτήματος Π.Ε.Α.Ε.Α Κόνιτσας μετά την ανέγερση του μνημείου στο Χάνι Καλλιθέας, πήρε την απόφαση να κατασκευάσει και άλλα παρόμοια μνημεία πεσόντων αγωνιστών της Εθνικής Αντίστασης στο χώρο των τριών επαρχιών.

Ένα τέτοιο μνημείο, αποφασίστηκε να γίνει στην τοποθεσία «Βίγλα» (πάνω από το χωριό Γεροπλάτανος), όπου στις 15 - 4 - 43 έπεσαν, στην πρώτη μάχη του Αντάρτικου της περιοχής με τους Ιταλούς φασίστες, οι παρακάτω πατριώτες:

1. Γιώργος Παπαζώης, 29 ετών, από Άνω Ραβένια.
2. Ζαχαρίας Μ. Πανάγιος, ετών 29, από την Πυρσόγιαννη.
3. Θρασύβουλος Παπαζώης, ετών 22, από Άνω Ραβένια.
4. Κλεομένης Φ. Τζιμόπουλος, ετών 26, από τους Κήπους.
5. Κώστας Δ. Βλάχος, ετών 27, από Κ. Μερόπη.
6. Κώστας Γ. Κασούλας, ετών 22, από τα Δολιανά.
7. Σωκράτης Θ. Σαμαράς, ετών 34, από τα Άνω Ραβένια.
8. Χρήστος Στεφανάτος, ετών 20, από το Βασιλικό.

Κλείνουν 45 χρόνια από τη ζοφερή εκείνη μέρα και είναι πια καιρός να τιμήσουμε τους πεσόντες συμπατριώτες μας (Πωγωνίσιους Ζαγορίσιους και Κονιτσιώτες), εκπληρώνοντας σ' αυτούς ένα μεγάλο χρέος.

Ελπίζοντας στην οικονομική σας συνδρομή, για την επίτευξη τούτου του σκοπού, ανοίξαμε ειδικό λογαριασμό στο υποκατάστημα της Εθνικής Τράπεζας Κόνιτσας, με τον αριθμό **743114 - 7**.

Καλούμε τον κάθε καλοπροαίρετο συμπατριώτη να συμβάλει με τον «οβολόν» του, ώστε πολύ σύντομα να γιορτάσουμε όλοι μαζί τ' αποκαλυπτήρια του μνημείου.

Με πατριωτικούς Χαιρετισμούς
Το Δ.Σ. του Παραρτήματος
Π.Ε.Α.Ε.Α Κόνιτσας

Σε ελάχιστο χρόνο, πολλές Αδελφότητες, Σύλλογοι και μεμονωμένοι πατριώτες ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα κι έσπευσαν να στείλουν τον «οβολόν» τους στον ειδικό λογαριασμό της τράπεζας.

Για την ιστορία, παραθέτουμε τους δωρητές με τη χρονική σειρά που έστειλαν τα χρήματα και χωρίς να αναγράφουμε το ποσόν, γιατί νομίζουμε ότι ο καθένας έδωσε αυτό που μπορούσε. Από το πενήντοχίλιο μέχρι το χιλιάριο, όλες οι δραχμές ήταν πολύτιμες, για να στήσουμε αυτό το ιερό Μνημείο των αθάνατων προγόνων, που αφήνουμε αιώνια παρακαταθήκη στις επόμενες γενιές.

Αδελφότητες: Δολιανιτών, Άνω Ραβενιωτών, Μαυροβουνιωτών, Λυκόραχης, Κάτω Μερόπης, Ρουψιάς, Δροσοπηγής. Υποκατάστημα Εθν. Τράπεζας Κόνιτσας.

Πολιτιστικοί Σύλλογοι: Γεροπλατάνου, Βασιλικού, Καλλιθέας.

Δολιανίτες: Σπ. Αγγέλης, Πέτρος και Σπύρος Πέτρου, Ηλίας Τσουρής, Αθαν. Τούφας, Λαζ. Μήλιος, Νικ. Κορέλης, Φάνης Παππάς, Φρίξος Τζουτζόπουλος, Κων. Φασούλας, Γεώργ. Παπακώστας, Χρ. Αποστολίδης, Λεανδρ. Στεφάνου, Παύλος Τουφίδης, Βασ. Τασινός, Δημ. Φαραστέλης, Γεωργ. Τσούβαλης, Κων. Ντέλας, Φάνης Καλαμίτσης, Φάνης Σιόρης, Λάζ. Ραπτογιάννης, Γιαν. Κοντογιάννης, Δημ. Κοντογιάννης, Βασ. Οικονομίδης, Κούλα Κοντοπάνου.

Φραστανίτες: Δημ. Βλάχος, Θεοφαν. Βλάχος, Μαρία Ι. Βλάχου, Δημ. Καλλιαρέκος, Αναστ. Μίνος, Ανδρομ. Λάζου, Κων. Μίνος, Βασ. Οικονόμου, Αθαν. Κοσίφης, Διον. Οικονόμου, Δημ. Πορίκης, Βασ. Χρήστου, Γεώργ. Χαρίσης, Κων. Ευαγγέλου, Αθαν. Τσιάτσης, Βαγγ. Αθανασίου, Θεόφιλος Βλάχος.

Βασιλικό: Ιωαν. Πορφύρης, Δημοσθ. Δημητριάδης, Κώστας Γκιώνης.

Κόνιτσα: Βασ. Μακάριος, Τάκης Ράγγας, Ανδρ. Φιλιππίδης, Αλ. Γκότζος.

Κλειδωνιά: Κώστας Σίββας, Δημ. Ευαγγέλου, Αθαν. Τζιουβίλλας.

Καλλιθέα: Λαμπ. Ντίνος, Κων. και Ελένη Λάππα. Κων. Αλεξίου (Αηδονοχώρι) Ανδρ. Παπαχρήστου (Καστάνιανη), Νικ. Τζουμέρκας (Πουρνιά),

Οξυά: Σωκρ. Πορφύρης, Απ. Αθανασόπουλος.

Πυρσόγιαννη: Σοφοκλής Ζαφείρης, Κων. Παπαδημητρίου. Μαριάνθη Παπανικολάου - Κιτσάκη (Κεράσοβο), Δημ. Βαρδάκης (Πύργος Στρά-

τσιανης), Σπύρος Τσιλιμπάρης (Κέρκυρα), Λεωνίδας Σιδέρης Κεφαλόβρυσο.

Συγχαίρουμε και ευχαριστούμε όλους για την προσφορά και το πατριωτικό ενδιαφέρον τους.

Μόλις λάβαμε τα πρώτα χρήματα, άρχισαν οι εργασίες (διαμόρφωση χώρου, μπετά, σίδερα κ.α.) με γοργό ρυθμό και μέσα σε λίγους μήνες τελείωσε το έργο. Ημέρα των αποκαλυπτηρίων θεωρήσαμε κατάλληλη την 14 - 8 - 88 (παραμονή Δεκαπενταύγουστου7, μιας και τα χωριά μας είναι γεμάτα από κόσμο τέτοια εποχή, ώστε να δώσουμε τη χαρά σε όσο το δυνατόν περισσότερους πατριώτες να παραβρεθούν στην τελετή.

Το σχέδιο για το Μνημείο έγινε (αφιλοκερδώς) από τον αρχιτέκτονα Μιχ. Αράπογλου, τα τσιμέντα ανέλαβε ο εργολάβος Σπ. Λιάπης, τα σιδερένια κάγκελα ο Βαγγ. Πορφυρίου, τον μπρούτζινο αντάρτη ο Μιχ. Σιώμος. Τα ελαιοχρώματα ο Ανδρ. Γκότζος. Συνολικά το έργο στοίχισε 300 χιλ. περίπου

Ἡ Ἑλληνίδα στὸν ἔνοπλο ἀγῶνα

Αντί για επίλογο

Κλείνοντας αυτή την εργασία, νομίζουμε ότι δε χρειάζεται άλλος επίλογος· ίσως τούτα τα λόγια είναι αρκετά.

Ας είναι αιώνια η μνήμη των νεκρών των τελευταίων πολέμων.
ΠΟΤΕ ΠΙΑ ΠΟΛΕΜΟΣ.

ΛΕΥΤΕΡΙΑ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΛΑΟΥΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ.

Πεκλαρίτες αντάρτες.

(Ορθιοι από αριστερά) Αποστ. Κίτσιος, Νικόλ. Κίτσιος και Γιώργ. Καλλιντέρης (Αετόπετρα) (Καθιστοί). Παντελής Εξάρχου, Χρήστος Καπακλής, Χαραλ. Σπανός. (Του 85ου Συν/τος του ΕΛΑΣ)

ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΤΣΟΛΗΣ

Λεωφόρου Μιχαηλίδη 4 - 22-877 - ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Η φωτογραφία του εξώφυλλου είναι παρμένη από το Λεύκωμα του Σπ. Μελετζή.